

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Bakalářská práce

2010

Hana Beránková

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Sociální a humanitární práce

Hana Beránková

*Sociální práce s uživateli nelegálních drog ve
věznicích České republiky*

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jan Mochťák

2010

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně. Použité
prameny a literaturu jsem uvedla v závěrečném seznamu.*

V Olomouci dne 3. 5. 2010

.....
Jméno a příjmení

Obsah

Obsah	3
Úvod	4
1 Úvod do vězeňství v České republice	6
1.1 Vývoj českého vězeňství	6
1.2 Reformy po roce 1989	10
1.3 Řízení vězeňské služby	12
1.4 Struktura vězeňské služby	14
2 Užívání nelegálních drog u odsouzených	18
2.1 Drogová závislost.....	18
2.2 Uživatelé nelegálních drog ve věznicích.....	22
2.3 Nejčastěji užívané drogy ve věznicích.....	23
3 Služby poskytované odsouzeným uživatelům nelegálních drog	28
3.1 Drogové služby ve věznicích.....	28
3.2 Harm reduction	29
3.3 Substituční léčba	31
3.4 Bezdrogové zóny a specializovaná oddělení	34
3.5 Preventivní programy	35
4 Nestátní neziskové organizace věnující se sociální práci s uživateli drog ve věznicích	37
Závěr	50
Bibliografický seznam	52

Úvod

Drogová problematika spojená s užíváním nelegálních látek ve věznicích byla dlouhá léta skryta v pozadí, o tomto citlivém tématu se nevedlo mnoho diskuzí a ani statistiky neuváděly přesné údaje o drogách ve věznicích. I v dnešní době stále nemá veřejnost ponětí o výskytu drog v tomto prostředí a o rizicích v podobě šíření infekčních onemocnění a viru HIV spojených s tímto problémem. Jedno je ale podle informací od bývalých vězňů zřejmé – drogy ve věznicích existují a dají se opatřit. Vzhledem k nástupu reforem od počátku 90. let a vytváření nové podoby vězeňského systému se o této problematice začíná stále více hovořit.

Důvodem k napsání této práce mě vedla již zmíněná skutečnost, že i se zlepšováním podmínek ve věznicích, modernizací a vzděláváním v této oblasti, se o drogách ve věznicích příliš nemluví a veřejnost o tomto problému má jen zkreslené informace a údaje. Někde ani není povědomí o tom, že drogy ve věznicích existují a jaké služby se závislým odsouzeným poskytují, či jaké preventivní opatření věznice zajišťují.

Cílem práce je podat přehled služeb, které se poskytují uživatelům nelegálních drog ve věznicích a uvést přehled vybraných nestátních neziskových organizací, které se na těchto službách podílejí. Metoda, kterou jsem zvolila při psaní mé práce je analýza odborné literatury a vlastních poznatků z návštěvy občanského sdružení Podané ruce a jednodenní stáže ve Věznici Karviná. V občanském sdružení Podané ruce jsem využila techniku rozhovoru se sociálním pracovníkem a terapeutem spolupracujícím s Věznicí Kuřim. Na stáži ve věznici v Karviné jsem se zúčastnila komunitního setkání s odsouzenými, kde jsem pozorováním zjistila, jak se s vězni pracuje, dále jsem využila rozhovorů se speciálním pedagogem, vychovatele-terapeutem a psychologem.

Práci jsem rozdělila do čtyř kapitol. V první části se vzhledem k tématu, které se týká odsouzených věnuji českému vězeňství. Popisuji jeho vznik, vývoj v minulosti i současnost. Dále uvádím řízení a strukturu vězeňské služby. Další kapitola je zaměřena na užívání drog ve věznicích. Je tu nastíněna problematika užívání drog včetně základních pojmů, které s tímto souvisejí. Uvádím zde charakteristiku uživatelů drog ve vězení a nejčastější drogy, které jsou v tomto prostředí zneužívány. Třetí kapitola je již zaměřena na práci s drogově závislými vězni. Podávám zde přehled služeb, které se této skupině poskytují, včetně preventivní činnosti a opatření ze strany vězení i nestátních neziskových organizací. Poslední kapitola uvádí služby jednotlivých organizací, poskytované v praxi závislým klientům, kteří se nachází ve vězeňském prostředí a v konfliktu se zákony.

1 Úvod do vězeňství v České republice

V první kapitole se chci stručně věnovat oblasti českého vězeňství. Tato kapitola má sloužit pro zvýšení povědomí o naší Vězeňské službě, je to základní pilíř, na který budu navazovat v dalších kapitolách. Pro bližší představu, o našem vězeňství jsem vypracovala krátký historický vývoj, kde můžeme vidět, jakým směrem jsme se ubírali od středověku, přes novověk až po 21. století. Jak se měnila filozofie věznění a smyslu trestu. Na tento vývoj jsem navázala v další podkapitole reformami, které vězeňství prodělalo po roce 1989, jsou zde popsány cíle a úkoly kam směřuje a zároveň jsou tu položeny otázky po efektivnosti těchto kroků. V třetí a čtvrté podkapitole se věnuji řízení a struktuře Vězeňské služby, jejího členění do jednotlivých oddělení.

1.1 Vývoj českého vězeňství

Vězeňstvím můžeme označit veškerá zařízení, která se týkají prostor, jež slouží k výkonu trestu. Zřizování těchto míst a jejich podoba se často měnila v závislosti na vývoji soudnictví a správy ale i v pojetí smyslu věznění.¹

Na začátku byla účelem trestu msta, tudíž se spousty konfliktů urovnávaly mimosoudně – soukromou dohodou mezi pachatelem a poškozeným. Pokud dohoda neproběhla, pachateli hrozil buď trest smrti – šibenice či setnutí, popřípadě upálení nebo mrzačící trest (podle míry trestného činu se mu buď usekla ruka, noha, byl oslepen či mu zkonfiskovali jeho majetek). V 13. století mělo vězení spíše zajišťovací funkci, zabraňovalo pachateli v útěku, než byl nad ním vynesena rozsudek. Během 14. a 15. století byly trestnými činy, jenom ty, které byly spáchány v mírovém období. Trestné činy, které byly spáchány v

¹ Srov. SÝKOROVÁ, H., Prameny k dějinám vězeňství, s. 7.

období války, byly považovány za beztrestné, toto ale platilo jenom pro privilegované osoby.²³

Šestnácté století je charakteristické rozvojem renesančního myšlení, kdy se měnil pohled na člověka a smysl jeho života. V tomto století začínají vznikat vězení za účelem výkonu trestu a tím dochází k institucionalizaci vězeňství. Začala vznikat městská vězení, která se dále rozdělovala na měšťanská a chudinská, podle míry zámožnosti měšťanů. Pro šlechtu byla zřízena speciální zařízení - šlechtická vězení, dále vznikalo vězení pro politické vězně například vězení na Křivoklátě.⁴ Sýkorová uvádí, že: „Vězení se lišila podle svých zřizovatelů, a těmi mohli být všichni ti, kteří byli nadáni právem soudit a trestat, tj. panovník, šlechta, města, univerzita, církevní instituce, armáda aj. Záležitost je ještě komplikována tím, že mnozí z výše uvedených vystupovali jako vrchnost vůči svým poddaným, ale ještě navíc se řídili speciálními právními normami v rámci své komunity (univerzita, církevní instituce).“⁵ Věznice byly v té době společné, nerozlišovalo se mezi provotrestanými či opakovanými trestanci, muži nebo ženami.⁶

Během 17. století se městské právo řídilo Koldínovým zákoníkem z roku 1579, který je kodifikací městských práv, obsahoval právní předpisy pro obyvatele města, městskou správu a také soudnictví. Tresty měly povahu msty, nebyla tu míra úměrnosti mezi tím, jaké bylo provinění a uložením trestu odsouzenému. Tyto tradice starého českého práva nahradil v roce 1771 tereziánský zákoník, který upravoval postupy výslechů a stupně mučení. V této době byla zřízena provinční věznice na Cejlu v Brně, či o pár let později bylo na brněnském Špilberku postaveno vězení pro nejtěžší zločince. Stále častěji se začínalo prosazovat obecné právo, stát více zasahoval do soudnictví, což se projevilo postupným sjednocováním vězeňství, ustanovením vězeňského systému, které

² Pozn. Pozn. Za privilegované osoby se v 14. století nejčastěji považovala šlechta, která vedla mezi sebou četné války. Jež byli považováni obvykle za beztrestné.

³ Srov. BOROVSANÁ, M., Aktuální problémy českého vězeňství, s. 4.

⁴ Srov. JUŘIČKOVÁ, V., Reeducace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, s. 9.

⁵ SÝKOROVÁ, H. Prameny k dějinám vězeňství, s. 7.

⁶ Srov. Tamtéž, s. 7.

započalo v období osvícenství za vlády Josefa II. V roce 1787 vznikl Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně⁷, který stanovoval zásady úměrnosti mezi tím, jak byl čin nebezpečný pro společnost a trestem, který byl za tento čin uložen. Tento zákoník dále rozvíjí Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803, který upravuje trestní odpovědnost (vylučuje ji pro nedostatek věku, nepříčetnost, donucení, nedbalosti, náhodě či nevědomosti). Tresty byly rozlišovány podle toho, jak vážně se pachatel provinil a odpykávaly se v zařízeních, která byla vymezena podle závažnosti trestného činu. Existovalo tzv. obyčejné a tuhé vězení, zde se trestaly lehčí delikty. Závažné zločiny byly trestány buď oběšením nebo žalářem (doživotní nebo dočasný), rozdělený na 3 stupně: žalář, těžký žalář (odsouzený byl v izolaci, ukován na nohou), nejtěžší žalář (vězeň byl ukován na ruku i nohou, někdy i v pase, teplou stravu dostával přes den, jinak mu byl podáván jenom chléb s vodou). V nejtěžším žaláři odsouzený pozbyl svých občanských práv, včetně titulu a svého postavení. Nejtěžší zločinci, souzeni zvláště pro velezradu byli umístováni na pevnosti (Špilberk). Trestní zákon z roku 1852, který byl novelou zákoníku z roku 1803 se stal později podkladem pro československé trestní právo. Upravoval vztah státu k vězeňství - postátnění vězeňství, dále rozlišoval druhy provinění a tresty za ně udělené. Do jednoho roku žaláře byly určeny pro výkon trestu věznice sborových soudů první instance⁸, pro žalář nad jeden rok byly určeny trestnice. Osoby, které měly ohrožovat veřejnou bezpečnost byly bez trestního rozsudku umístovány do donucovacích pracoven, ty byly uzákoněny v roce 1885 ale existovaly již mnohem dříve.⁹ Sýkorová uvádí že: „Rozvoj vězeňství a rozšíření názoru o možnosti převýchovy trestanců měly za následek jednak rozdělení vězňů podle závažnosti trestu, jednak také odlišný přístup v případě politických vězňů (od roku 1849), a dále pak mírnější postup při trestání a věznění mladistvých (od roku 1891), pro které byla budována zvláštní oddělení. S těmito změnami je spojeno i zakládání fondů a různých spolků pro podporu

⁷ Pozn. Tento zákoník bývá též označován jako josefínský zákoník, podle císaře Josefa II.

⁸ Pozn. Krajské respektive zemské soudy.

⁹ Srov. BOROVIANSKÁ, M., Aktuální problémy českého vězeňství, s. 6-8.

vězňů a propuštěnců.¹⁰ Vězeňství spadalo od roku 1856 pod dohled jednoho z odborů ministra spravedlnosti. Tento systém vězeňství později převzalo i vznikající Československo.¹¹

Na začátku 20. století stoupaly snahy o reformy vězeňství. Snažily se vycházet ze závěrů sociologických škol, týkající se zabezpečení, systému trestu a výchovného působení na odsouzené. Byl omezen trest smrti, který se uděloval za velezradu či těžký případ vraždy. Na reorganizaci vězeňství se velkou měrou podílel JUDr. Jeroným Lány, který byl pověřen správou vězeňství a zavedl spolek, jenž se staral o propuštěné vězně, zde se objevují snahy o resocializaci propuštěných. V roce 1921 se dělily trestné činy, podle nízké pohnutky k činu, na dva stupně: zločiny a přečiny. Novinkou byli zabezpečovací zařízení a převychovatelny. Ve třicátých letech byl zaveden pojem mladistvého zákonem o trestním soudnictví nad mládeží. Osoby, kterým bylo méně než 14, označeny jako nezletilí, nebyly odpovědny za své činy.¹² Pokud tedy spáchali trestný čin, byla nařízena ochranná výchova v domově nebo v léčebně. V roce 1934 byl upraven způsob ukládání trestu smrti a doživotí, podle okolností se mohl změnit na 15-ti až 30-ti leté vězení. Postupně vznikly tyto vězeňské a polepšovací ústavy: 6 mužských trestnic, 1 ženská trestnice, 2 polepšovny, 1 trestný přechodný ústav pro dlouhodobé trestance, 379 věznic okresních soudů. V období Protektorátu Čechy a Morava byla zavedena organizace trestních soudů, které nařídilo říšské ministerstvo spravedlnosti a vnitra. Po roce 1945 se vězeňství vrátilo pod ministerstvo spravedlnosti.¹³

Nástup diktatury v roce 1948 znamenal pro naše soudnictví a vězeňství konec demokratického vývoje. Byli zlegalizovány politické represe, zřízeny tábory nucené práce, které pak byly v průběhu let postupně rušeny. V roce 1950 byl vydán nový zákon. Za účel trestu se považovalo zneškodnění pachatele, aby nemohl páchat další trestné činy, jeho převýchova. V roce 1951 byl vydán

¹⁰ SÝKOROVÁ, H. Prameny k dějinám vězeňství, s. 8.

¹¹ Srov. Tamtéž, s. 8.

¹² Pozn. Vyjímkou byly trestné činy, na které se vztahoval trest smrti.

¹³ Srov. BOROVSANÁ, M., Aktuální problémy českého vězeňství, s. 8-9.

Vězeňský řád, podle kterého se začali vězni třídně politicky odlišovat. Tento řád nahradil vězeňské předpisy z první republiky. Vězeňství spadalo pod ministerstvo národní bezpečnosti a ústředním orgánem byla Správa nápravných zařízení ministerstva národní bezpečnosti. Podmínky ve vězení změnil zákon z roku 1965 O výkonu trestu odnětí svobody, který zrušil pracovní tábory a politické odlišování vězňů nahradil zařazením odsouzených do tří výchovných skupin podle jejich kriminálního narušení. V první skupině byli většinou osoby, které se trestného činu dopustili poprvé a tento trestný čin byl méně závažný. Ve druhé skupině byli vězni, kteří se během posledních deseti let úmyslně dopustili trestní činnosti. Do třetí skupiny pak spadali zvláště nebezpeční jedinci. Po roce 1968 proběhla reforma vězeňství, jejíž pozitivní změny byly zastaveny oslabením odborné činnosti ve vězeňství, mimo jiné i kvůli zrušení Výzkumného ústavu penologie v roce 1980.¹⁴

1.2 Reformy po roce 1989

Po Sametové revoluci v roce 1989 byla obnovena v naší zemi demokracie. Ve vězeňství dochází k rozsáhlým amnestiím, kdy ve věznicích zůstává pouze čtvrtina vězňů. V tomto roce byl pozastaven trest smrti, který byl v roce 1990 úplně zrušen. Na počátku devadesátých let se připravovala a postupně zaváděla reforma českého vězeňství. Tato reforma byla pro naše vězeňství velmi důležitá, či přímo nutná, vzhledem k nízké odbornosti ve věznicích v osmdesátých letech a špatné pověsti, kterou mělo české vězeňství mezi veřejností následkem předešlého totalitního vývoje.¹⁵

V letech 1991 a 1992 byla vypracována Koncepce rozvoje vězeňství v České republice, byla připravena v duchu Evropských vězeňských pravidel a doporučena expertem Rady Evropy. Velmi důležitými pro další rozvoj a směr,

¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 10-11.

¹⁵ Srov. Tamtéž, s. 11.

kterým se naše vězeňství ubírá, byly tyto čtyři kroky: **depolitizace**, **demilitarizace**, **decentralizace** a **humanizace** vězeňství.¹⁶

Depolitizace si klade za cíl, aby o vězeňství už nikdy nerozhodovala politická strana či různé politické ideologie. Příslušníci vězeňské služby se začali řídit pouze zákonnými předpisy, přestala se požadovat jakákoliv politická organizovanost.¹⁷

Mařádek vysvětluje demilitarizaci takto: „Demilitarizace předpokládá, že vězeňský režim není a nebude kopií vojenského režimu a přístupu při zacházení s vězňami jedinci.“¹⁸ Demilitarizace zůstává pro české vězeňství stále aktuálním tématem, jelikož nelze podceňovat různé druhy recidiv v této oblasti.

Pravomoci vedoucích pracovníků má zajišťovat tzv. decentralizace jednotlivých vězeňských zařízení. Je však otázkou zda tento úkol byl proveden správně a důsledně.¹⁹

Pojem humanizace vysvětluje: „Humanizace vězeňství je pojem, který často dráždí a provokuje laickou veřejnost. Je totiž vykládán jako změkčování režimu a kázně vězňů. To však je v podstatě nepochopení smyslu a obsahu tohoto pojmu.“²⁰ Humanizace vězeňství je především vytvoření takových podmínek, které jsou důstojné pro lidský život ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody. Měli by odpovídat celkové životní úrovni ve společnosti. Dále by měli být garantovány základní lidská práva a svobody. Vězni by neměli být ponižováni, mělo by se s nimi zacházet s ohledem na lidskou důstojnost a vlastní integritu každého jedince. Jednání s určitými skupinami vězňů by mělo být odlišné, aby se zabránilo degradaci určitých skupin. Dále je třeba dbát na vzájemné vztahy uvnitř věznic, nejen mezi vězni navzájem, ale i mezi personálem a zejména vztahy mezi personálem a vězni (odstranit nepřátelství či nenávist, mocenskou

¹⁶ Srov. Tamtéž, s. 11.

¹⁷ Srov. Tamtéž, s. 11.

¹⁸ MAŘÁDEK, V. Vězeňství, s. 93.

¹⁹ Srov. Tamtéž, s. 93.

²⁰ Tamtéž, s. 42.

nadřazenost personálu, z které může často mít věznění pocit bezmoci). Cílem humanizace je vnímání vězeňské služby jako společenské činnosti, její přiblížení a „zlidštění“ v očích veřejnosti při důrazu na soustavné navyšování odborné profesionality jejich pracovníků. Důležité je rovněž navázat na pobyt odsouzeného ve věznici další postpenitenciární (povězeňskou) péčí, po té, co bude z výkonu trestu odnětí svobody propuštěn. Tato péče zatím stále ještě netvoří fungující systém, chybí jí dostatečná návaznost na vězeňské prostředí. Věnují se jí většinou sociální kurátoři či sociální pracovníci. Stále více se však rozvíjí postpenitenciární aktivity nestátních organizací, jako příklad lze uvést azylové domy.²¹

V roce 2000 byl vydán zákon o Probační a mediační službě, který nese prvky postpenitenciární péče. Podle zákona je vysvětlen pojem probační a mediační takt: „Probačí se pro účely tohoto zákona rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným dále jen "obviněným"), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů. Mediací se pro účely tohoto zákona rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“²²

1.3 Řízení vězeňské služby

Vězeňská služba byla zřízena na základě zákona č. 555/1992 Sb. o vězeňské službě a justiční stráží České republiky. Zřizovatelem je ministerstvo

²¹ Srov. Tamtéž, s. 42.

²² § 2, zákon č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě ČR, ve znění pozdějších předpisů.

spravedlnosti ČR, pod které spadá generální ředitelství a jednotlivé odbory vztahující se k vězeňství.²³ Sochůrek charakterizuje činnost vězeňské služby takto: „Vězeňská služba ČR zajišťuje výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a v rozsahu stanoveném zákonem ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnostech státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti.“²⁴

Vězeňská služba se dělí na 3 odvětví: vězeňská stráž, justiční stráž a správní služba. Podle již zmíněného zákona č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční stráži ČR, vězeňská služba střeží vazební věznice a věznice, předvádí, střeží a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, provádí výzkum v oboru penologie, přičemž využívá získané poznatky, zajišťuje bezpečnost v budovách soudů a státních zastupitelství, provozuje hospodářskou činnost, aby mohla zaměstnávat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. Vede evidenci osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody. Zabezpečuje vzdělávání příslušníků Vězeňské služby a občanských zaměstnanců Vězeňské služby, které provádí Institut vzdělávání, a Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště Vězeňské služby. Poskytuje zdravotní péči osobám ve výkonu trestu odnětí svobody. Spolupracuje s Policií ČR při vyšetřování a prevenci trestné činnosti osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody. Správní služba plní činnost ekonomickou, výchovnou a organizační.²⁵

Důležitým orgánem ministra spravedlnosti v této oblasti je generální ředitelství Vězeňské služby ČR, které řídí celou Vězeňskou službu a zajišťuje plnění úkolů v státní správě vězeňství. V čele stojí generální ředitel, který v určitých věcech může zastupovat ministerstva spravedlnosti a je nadřízeným všech pracovníků ve vězeňské službě. Generální ředitelství se člení na různé odbory (odbor vězeňské a justiční stráže, odbor výkonu vazby a trestu, odbor zdravotnické služby, odbor ekonomický, odbor správní, odbor logistiky, odbor

²³ Srov. Zákon č. 555/1992 Sb. o vězeňské službě a justiční stráži ČR, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴ SOCHŮREK, J., Úvod do penologie, s. 20.

²⁵ Srov. Tamtéž, s. 22.

informatky, odbor kontroly aj.). Odbory se dělí na jednotlivé oddělení a referáty, každý odbor má svého ředitele, oddělení má vedoucího a v čele referátu stojí referent.²⁶

Ve všech vazebních věznicích a věznicích jsou v kontaktu s vězni tito pracovníci vězeňské služby: strážníci, kteří eskortují vězně na pracoviště nebo k lékařům. Dozorci dohlíží na dodržování pořádku, provádějí prohlídky cel, zajišťují výdej stravy. Dále tam pracuje sociolog, který provádí analýzu sociálních vztahů mezi odsouzenými, poradenskou činnost se zaměřením na výkon trestu a personální práce. Psycholog, který diagnostikuje odsouzené, zpracovává psychologické posouzení a doporučení pro program zacházení. Důležitý je sociální pracovník, který se zaměřuje na postpenitenciární²⁷ péči vězněného, pomáhá mu s vyřizováním dokladů, zaměstnáním a zpracovává posouzení o odsouzeném. Speciální pedagog dohlíží na kvalitu programu zacházení, dohlíží na práci vychovatelů a pedagogů volného času. Pedagog volného času realizuje zájmové, někdy i terapeutické aktivity. Vychovatel zajišťuje vzdělávací, diagnostickou a výchovnou činnost, tak aby byla rozvíjena osobnost vězněného s důrazem na resocializaci²⁸ a reedukaci²⁹. Vychovatel-terapeut pracuje s vězni v rámci individuální a skupinové terapie. Vězeňský kaplan se věnuje vězňům v pastorační oblasti, popřípadě spolupracuje na programu zacházení.³⁰

1.4 Struktura vězeňské služby

Základem vězeňského systému jsou vazební věznice a věznice, zde se vykonává výkon vazby a trestu odnětí svobody.

Vazební věznice zabezpečují, aby obviněný z trestné činnosti a který je podezřelý, že by mohl během vyšetřování uniknout nebo vyšetřování mařit, byl

²⁶ Srov. NEDOROST, L., Vězeňství a správa vězeňství ČR, s. 51-52.

²⁷ Pozn. Postpenitenciární = povězeňská.

²⁸ Pozn. Resocializace = znovuvvedení do společnosti.

²⁹ Pozn. Reedukace = převýchova, dosahování nápravně výchovných cílů.

³⁰ Srov. SOCHŮREK, J., Úvod do penologie, s. 24-26.

po dobu než rozhodne soud o jeho vině či nevině střežen aby mu v bytu bylo v jeho úmyslu zabráněno. Vazební věznice plní své činnosti na základě zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby.³¹

Věznice pro výkon trestu odnětí svobody zabezpečují, aby tento výkon proběhl řádně a v souladu se zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Tyto věznice se člení na čtyři základní typy: s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou.³²

Věznice se odlišují podle výše trestu a závažnosti trestného činu. **Ve věznicích s dohledem** se mohou odsouzení pohybovat ve věznici neomezeně, pokoje se nezamykají. Není tu třeba ozbrojené stráže. Na pracovišti, které není přímo v areálu věznice pracují odsouzení většinou bez dozoru. Ve chvílích volna je umožněno účastnit se výchovných a sportovních akcí a bohoslužbách. Návštěvy mohou odsouzení přijímat jednou týdně, může jim být povolen jednou za dva týdny volný pohyb mimo věznici na 48 hodin za účelem návštěvy blízkých.³³ **Ve věznicích s dozorem** se vězni rovněž mohou pohybovat volně, na noc se ubytovny zamykají. Na pracovišti pracují většinou pod nepřímým dozorem pracovníka Vězeňské služby. Návštěvy pro odsouzené jsou povoleny jednou za dva týdny, bez dohledu příslušníka Vězeňské služby.³⁴ **Do věznic s ostrahou** jsou posíláni odsouzení za úmyslný trestný čin. V prostorách věznice se odsouzení pohybují pod dohledem příslušníka Vězeňské služby. Práce je zajišťována ve věznici popřípadě mimo věznici a je střežena. Návštěvu může odsouzený přijmout jednou za měsíc.³⁵ **Ve věznicích se zvýšenou ostrahou** jsou umístěni vězni, kteří byli posouzeni jako zvláště nebezpeční recidivisté, kteří spáchali zvláště závažný trestný čin nebo odsouzení, kteří v průběhu pěti let uprchli z vazby nebo výkonu trestu. Odsouzení jsou zamykáni v celách, po věznici se mohou pohybovat pouze s dozorem. Pracují buď přímo v celách nebo

³¹ Srov. ČERNÍKOVÁ, V., Sociální ochrana – terciální prevence, její možnosti a limity, s. 75.

³² Srov. Tamtéž, s. 76.

³³ Srov. NEDOROST, L., Vězeňství a správa vězeňství v ČR, s. 33.

³⁴ Srov. Tamtéž, s. 33-34.

³⁵ Srov. Tamtéž, s. 34.

na střežených místech ve věznici. Návštěvy odsouzených se uskutečňují jednou za šest týdnů pod dohledem příslušníka Vězeňské služby.³⁶ V jednotlivých věznicích mohou být tyto typy kombinovány, mohou být zřízena i různá specializovaná oddělení pro určité typy vězňů.

Specializované věznice jsou zřízeny pro specifické skupiny odsouzených. **Věznice pro mladistvé** je určena odsouzeným ve věku 15 až 18 let a těm mladistvím, kterým již 18 let bylo, ale dokončují zde svůj trest. **Věznice pro ženy** je zřízena s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou. Ve **věznici pro matky s dětmi** může mít odsouzená matka u sebe dítě, nejdéle však do 3 let věku dítěte. **Věznice pro odsouzené za nedbalostní trestné činy** je určena těm, kteří svůj čin spáchali neúmyslně (dopravní nehoda), tito odsouzení se snaží trest co nejvíce zkrátit, často dosahují podmíněného propuštění.³⁷

V jednotlivých věznicích jsou zřízena specializovaná oddělení, která slouží pro zařazení specifických skupin osob, které by nebylo vhodné umísťovat mezi ostatní osoby. **Oddělení pro cizince** – při nástupu do výkonu trestu odnětí svobody jsou odsouzení poučeni obracet se při nějakém problému na konzulární úřad své země. Při umísťování odsouzených se dbá na to, aby byli pohromadě odsouzení stejné národnosti. Vězni, kteří jsou odsouzení na delší dobu mají možnost účastnit se kurzů českého jazyka. V **oddělení pro sexuální devianty** si odpykávají svůj trest ti, u kterých byla diagnostikována sexuální deviace, provádí se tu sexuologická ochranná léčba. Do **oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné vězně** patří například senioři a osoby, které jsou těžce tělesně postižené. **Oddělení pro odsouzené trpící poruchami osobnosti** – zde se při práci s odsouzeným využívá psychoterapie, s vězni tu pracuje odborný personál. Vězni, kteří trpí poruchou chování a jsou pro své okolí nebezpeční se umísťují do **specializačního oddělení pro vězně se závažnými poruchami chování**. V **oddělení pro mentálně retardované vězně** pracují s odsouzenými specializovaní pracovníci. **Oddělení pro odsouzené závislé na alkoholu nebo**

³⁶ Srov. SOCHŮREK, J., Úvod do penologie, s. 38.

³⁷ Srov. Tamtéž, s. 43-44.

drogách – v těchto odděleních se nachází odsouzení, kterým je nařízeno ochranné ústavní protialkoholní nebo protitoxikomanické léčení. **Bezdrogové zóny** slouží k snižování drog ve věznicích. Jsou zřízeny proto, aby se závislí vězni nedostali ve věznicích k drogám a také pro ochranu odsouzených, kteří nejsou drogově závislí. Další skupinou jsou **vězni odsouzení na doživotí či k výjimečným trestům**. Tato skupina je dosti rozdílná, mohou to být psychicky narušení jedinci nebo pachatelé, kteří jsou téměř psychicky normální (odsouzení za hospodářskou kriminalitu). Přístup k této skupině by měl být vysoce odborný, mělo by se dbát na individuální přístup ke každému jedinci.³⁸

Do organizační struktury Vězeňské služby ČR patří rovněž **Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR**. Jeho úkolem je zajišťovat odborné proškolení a výcviky zaměstnancům VS. Pro osoby ve výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody bylo zřízeno **Střední odborné učiliště**, kde mohou odsouzení získat přiměřené vzdělání. **Zotavovny Vězeňské služby ČR** slouží pro rekreační pobyt zaměstnanců VSČR a jejich rodinných příslušníků.³⁹

³⁸ Srov. Tamtéž, s. 44-45.

³⁹ Srov. Tamtéž, s. 21-22.

2 Užívání nelegálních drog u odsouzených

Tato kapitola vysvětluje základní pojmy, které se týkají závislosti a užívání nelegálních drog. Charakterizuje drogovou závislost, její fáze příčiny a rozlišování jednotlivých drog. Popisuje, proč jedinec začne s pravidelným užíváním drogy a jaké jsou rozhodující faktory. Dále se věnuje krátké profilaci odsouzených uživatelů drog a vybraným drogám, které jsou ve věznicích zneužívány nejčastěji.

2.1 Drogová závislost

Na začátku této kapitoly je důležité objasnit si několik pojmů, které se vztahují k závislosti na nelegálních drogách mezi odsouzenými.

Pojmem **droga** je myšlena určitá látka (může být umělá nebo přírodní), která při pravidelném užívání vyvolává nutkání vzít si znovu, tím se organismus stává na této látce závislým a vzniká tzv. drogová závislost.⁴⁰ **Drogová závislost** se vyznačuje psychickým a v některých případech i fyzickým stavem organismu a jeho postoji k užívané droze. Tento stav je doprovázen změnami chování a nutkavými myšlenkami vzít si další dávku. Uživatel vezme drogu proto, aby předešel nepříjemným pocitům z jejího nedostatku nebo pro její psychické účinky, které mu přináší úlevu.⁴¹ Existují dva typy drogové závislosti. Psychická závislost je charakterizovaná silnou touhou po droze a po jejím užitím. Fyzická závislost se začíná projevovat, když už si organismus na pravidelný příjem drogy zvykl a pokud jí má nedostatek, začíná na to reagovat negativními příznaky (třes, pocení). Pojem podobný drogové závislosti – **toxikománie** je stav, kdy se pravidelně opakuje INTOXIKACE u uživatele – způsobena pravidelným bráním drogy.⁴² Užívání drog můžeme rozdělit na tři způsoby, podle míry zneužívání látky. Pokud jedinec užívá drogu ve velkém množství a často, je tato činnost

⁴⁰ Srov. KRAUS, B., a HRONCOVÁ, J., Sociální patologie, s. 74.

⁴¹ Srov. Tamtéž, s. 75.

⁴² Srov. Tamtéž, s. 74.

definována jako **abúzus** (zneužívání látky). Za **misúzus** se považuje, užívání, kde uživatel bere větší dávku, než mu byla předepsána, nebo látku nedovoleně kombinuje s dalšími léky. Pokud jedinec vezme látku v souladu s pravidly (vážně nemocní berou léky proti bolesti), je toto užívání označováno jako **úzus**. Pokud závislý uživatel přestane drogu brát, dostaví se **abstinenční syndrom**, který je charakterizovaný nepříjemnými příznaky (změny tělesné teploty, neklid, křeče, třes, bolesti).⁴³

Muhlpacher uvádí klasifikaci drogových závislostí, tak jak jsou látky vyvolávající závislost rozděleny podle Světové zdravotnické organizace:⁴⁴

1. „Látky nepoužívané v lékařství a potenciálně velmi nebezpečné ve smyslu závislosti (tetrahydrocannabinol, psylocibin, LSD).
2. Látky v lékařství užívané a potenciálně nebezpečné pro možnost vzniku závislosti (fenmetrazin, amfetamin, diazepam).
3. Látky v lékařství používané, ale s menším rizikem pro vznik závislosti (chlordiazepoxid).
4. Látky ostatní, které mohou závislost vyvolat (látky používané v průmyslu, těkavá rozpouštědla, lepidla aj.).“

Muhlpacher popisuje čtyři fáze vývoje závislosti na drogách, které převzal od Waldmanna. **První etapa** je charakteristická hledáním jedince a touze někam patřit. V **druhé etapě** se formují skupiny, kde se vyskytuje užívání drog. Když jedinec začne brát drogu nejen v partě, ale i sám, vzniká u něj závislost a tím se dostává do **třetí etapy**. Poslední **čtvrtá etapa** se vyznačuje fyzickou závislostí, doprovázenou zvyšováním dávek a pravidelným užíváním. Pokud si ji jedinec z nějakého důvodu není schopen v tomto stádiu zaopatřit, hrozí mu nástup

⁴³ Srov. Tamtéž, s. 76-77.

⁴⁴ MÜHLPACHER, P., Sociální patologie, s. 16-17.

abstinenčních příznaků. V této etapě už nejde uživateli o opojný zážitek, ale o odstranění nebo zmírnění nepříjemných abstinenčních reakcí.⁴⁵

Drogy lze rozlišit na různé skupiny. Světová zdravotnická organizace je rozlišuje na drogy legální a nelegální. Mezi **legální drogy** řadí alkoholismus, tabakizmus, kofeinismus, závislost na organických rozpouštědlech (benzin, toluen, éter), závislost na antipyretikách, analgetikách. **Nelegální drogy** rozděluje do šesti typů: kokainový (kokain), kanabisový (marihuana a hašiš), morfinový (opium, heroin, morfin, kodein, uměle vytvořené opiáty), amfetaminový (pervitin, efedrin, amfetamin, extáze), halucinogenní (LSD, meskalin), kathy.⁴⁶

U každého jedince je začátek užívání drog podmíněn různými důvody. Existuje mnoho motivací, které se vyskytují při vzniku závislosti a následné závislosti, proto jsem vybrala ty nejčastější, které dále uvádím. Jedním z důvodů počátku užívání drog je **sociální** motivace – jedinec chce změnit společenské normy, která ho frustrují. Potřebuje se ztotožnit s určitou skupinou či kulturou. Droga mu pomáhá uniknout ze společenských pravidel, které chce změnit. **Emocionálně** motivován je jedinec, který touží po uvolnění psychického napětí, úzkosti, chce se uvolnit a droga mu poskytuje relaxaci. Pokud chce získat prostřednictvím drogy více energie a zbavit se fyzické bolesti, můžeme jeho motivaci charakterizovat jako **fyzickou**. Potřeba získat uznání od druhých a vzdorovat autoritám se označuje jako **interpersonální** motivace. **Intelektuální** motivaci mají ti, kteří se zabývají svým vědomím a podvědomím a droga jim slouží k novým poznáním. **Specifickou** motivaci mají jedinci, kteří touží po dobrodružství, získání uznání nebo chtějí odstranit pocitu nudy. V některých případech se vyskytuje **spirituálně mystická** motivace, pomocí drogy se pokusit o získání boží vize a rozmlouvání s nadpřirozenými bytostmi.⁴⁷

⁴⁵ Srov. Tamtéž, s. 16.

⁴⁶ Srov. KRAUS, B., a HRONCOVÁ, J., Sociální patologie, s. 77-78.

⁴⁷ Srov. MÜHLPACHER, P., Sociální patologie, s. 17-18.

Při vzniku závislosti hrají důležitou roli čtyři faktory: droga, osobnost, prostředí a podnět. Faktor „droga“ zahrnuje v dnešní době rozsáhlé množství drog navozujících poměrně rychle závislost a jejich dostupnost mezi běžnou populací. Faktor „osobnost“ zahrnuje všechny vlastnosti – vrozené i získané, jaké má jedinec předpoklady k tomu, že se stane uživatelem drogy (introvert – únik ze společnosti prostřednictvím drogy). Na rozvoj a formování osobnosti má vliv prostředí ve kterém jedinec žije. Významný podíl na vývoji osobnosti má především rodina. Podněty vznikají z vztahů mezi osobnostmi, prostředím a drogou. Z těchto vzájemných vztahů lze charakterizovat dva typy podnětů, které vznikají při vzniku užívání drog – únik od nepříjemného nebo touha po neobyčejném zážitku.⁴⁸

Ve vězení může drogová závislost přinášet určitá rizika, na které musí pracovníci ve věznicích brát zřetel. U uživatelů drog je větší pravděpodobnost přenosu žloutenky B, C nebo HIV, tudíž tu je určité zdravotní riziko. Dále se musí vězeňská služba a ostatní pracovníci ve věznicích zabývat bezpečnostním rizikem, protože vězni se mohou chovat nepředvídatelně, budou se snažit propašovat drogu do vězení za každou cenu. Se získanou drogou mohou obchodovat mezi ostatními vězni, vytvoří ve věznici černý trh. Tím mohou mít vliv na pokles morálky u ostatních vězňů. Dále se může u odsouzených jejich závislost podcenit, může selhat pedagogické působení a objevit se zvýšené riziko opakované trestné činnosti v budoucnu.⁴⁹

Příčiny zneužívání drog ve vězení jsou rozličné. Může se jednat o návyk, který měl odsouzený ještě před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody. Na odsouzeného je ve věznici vyvíjen tlak od ostatních vězňů, aby byl stejný jako ostatní. Příčinou může být i stres z prostředí, ve kterém se jedinec ocitl, strach z izolace a neschopnost se přizpůsobit novým podmínkám. Stejně tak je příčinou stereotyp vězněného, pocit nudy, touha uniknout z reality vězení do vysněného světa. Touha po něčem neobvyklém, co pomůže zapomenout na problémy

⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 37.

⁴⁹ Srov. ČERNÍKOVÁ, V., Sociální ochrana – terciální prevence, její možnosti a limity, s. 136-137.

a nejistou budoucnost. Příčinou mohou být i zločinné organizace, které si vydělávají posiláním nelegálních drog do věznic a přes své lidi mezi odsouzenými drogy rozšiřují.⁵⁰

2.2 Uživatelé nelegálních drog ve věznicích

Černíková uvádí že: „Věznice uvádějí asi 38,5 % vězňů, kteří jsou evidováni jako abuzéři nebo závislí. Trend je ve sledovaných letech stoupající (v roce 1998 uváděly věznice 22,5 %). Kvalifikovaný odhad skutečného stavu (specialisté věznic) se pohybuje kolem 46%.“⁵¹

Dále uvádí podle Havrlentové profil odsouzeného uživatele drog. Odsouzenému bývá přibližně 30 let, je většinou svobodný. Nejčastěji bydlí ve městě a pochází z úplné rodiny, kde se však vyskytuje patologický problém (neplnění rodičovské role, nezaměstnanost). Uživatel drogy mívá jen základní vzdělání nebo výuční list, často školu nedokončil. Buď střídá zaměstnání nebo vůbec nepracuje. Drogu začal užívat kolem 19. roku a užívá ji přibližně 8 let. Tito lidé většinou uvádí, že pomocí drogy chtěli vyřešit svoje problémy. Trestná činnost se objevovala i v minulosti, souvisela s násilnostmi, majetkovou a drogovou trestnou činností. Ve vězení bývá většinou opakovaně, výše trestu není delší než 2,5 roku.⁵²

Ve vězení existují různé skupiny odsouzených, podle jejich postoje k droze. Jsou vězni, kteří drogu před nástupem do věznice neužívali a neplánují začít ani ve vězení. Takové odsouzené je dobré důsledně oddělit od ostatních, u kterých je riziko zneužívání drogy zvýšené. Zároveň je u nich podporovat jejich zájmy prostřednictvím volnočasových aktivit. Dále existuje skupina odsouzených, kteří před nástupem do věznice drogu nepotřebovali, ale během výkonu trestu u nich hrozí, že ji začnou brát. S touto skupinou by mělo být zacházeno obdobně jako s první, z důrazem na preventivní působení. Jiní drogu

⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 137, 138.

⁵¹ ČERNÍKOVÁ, V., Sociální ochrana – terciální prevence, její možnosti a limity, s. 138.

⁵² Srov. Tamtéž, s. 138, 139.

pravidelně brali, ale ve věznici chtějí začít odvykat. Pro takový typ lidí by měl být stanoven speciální léčebně terapeutický program. Někteří odsouzení pokračují v užívání i ve věznici a nechtějí to měnit. U této skupiny je vyžadována zvláštní pozornost, jelikož u ní hrozí nejvíce rizika a to jak agresivní chování tak i riziko, že se budou chtít k droze dostat jakýmkoliv způsobem (mohou narušovat bezpečnostní chod věznice). Zároveň mohou negativně ovlivňovat další spoluvězně, kteří pak začnou drogu také brát. Poslední okruh zahrnují osoby s nařízenou ochrannou léčbou.⁵³

Příčiny, proč odsouzení začli drogu na svobodě brát, jsou různé. Často za to může prostředí, kde se pohybují a skupiny, do kterých se začlení. Mohou přijít o sociální zázemí (rozvod), být propuštěni z práce (stanou se finančně a posléze psychicky závislí na druhých). Byli obětí šikany, sexuálního zneužívání, domácího násilí a mají snížené schopnosti bránit se těm, kteří jim drogu nabízejí. Jsou psychicky zranitelní. Někteří si obstarávají své životní potřeby včetně drogy nepřiměřeným způsobem (prostituce, gamblerství) nebo trestnou činností (krádeže).⁵⁴

2.3 Nejčastěji užívané drogy ve věznicích

Sdružení Podané ruce uvádí tyto nejčastěji užívané drogy mezi vězni v posledních letech: v roce 2006 byl nejčastěji zneužíván pervitin, po něm následoval heroin, extáze a těkavé látky. V roce 2007 zůstává na prvním místě opět pervitin, následuje heroin, extáze a jiné opiáty. V roce 2008 zůstávají první dvě pořadí stejné, na třetím místě vyměnily extázi kanabinoidy a čtvrtý se umístil kokain, tudíž extáze zaznamenala mezi vězni pokles, za to vzrostlo užívání marihuany a hašiše. V roce 2009 zůstávají první tři místa stejná, na čtvrtém místě byl kokain nahrazen těkavými látkami a subutexem.⁵⁵ Z toho plyne, že mezi

⁵³ Srov. MAREŠOVÁ, A., NEČADA, V., SLUKOVÁ, K., SOCHŮREK, J. a ZEMAN, P., Drogy a česká vězeňská populace v kontextu drogové scény a trestněprávní legislativy, s. 85, 86.

⁵⁴ Srov. ČERNÍKOVÁ, V., Sociální ochrana – terciální prevence, její možnosti a limity, s. 137.

⁵⁵ Srov. Občanské sdružení Podané ruce. Interní materiály.

nejužívanější nelegální drogy patří pervitin, heroin, extáze a kanabinoidy. Tyto drogy jsou následně blíže charakterizovány.

Pervitin patří mezi stimulační drogy. Jedná se o českou drogu, která je známá již několik desítek let. Zpočátku bylo jejím účelem pomáhat proti obezitě a sloužit vojákům pro povzbuzení výkonu. V současnosti je stále více rozšířená a stala se nejvýznamnější nelegální drogou v České republice. Již několik let se vyskytuje jako první v žebříčku zneužívaných drog u odsouzených uživatelů. Pokud se pervitin aplikuje přímo do žíly, účinek nastupuje ihned, u šňupání se dostaví do deseti minut a při spolknutí do hodiny. Při užívání má vliv na psychické funkce, uživatel může pociťovat příjemné pocity, energii, zlepšuje se u něj výkon a potlačuje únava a chuť k jídlu. Zorničky se rozšiřují, zvyšuje se tlak, tep a dýchání. Někdy mohou nastat křeče. Obvykle se zvyšuje pozornost a empatie, jedinec ztrácí zábrany, posiluje se u něj sebevědomí. Až účinek drogy pomine, může se vyskytnout deprese a vyčerpání. Pervitin vyvolává především psychickou závislost, ale ani fyzické příznaky nejsou bezvýznamné. Stupňovitým užíváním této drogy se zatěžuje kardiovaskulární systém a může dojít k selhání srdce, pervitin může vyvolat toxickou psychózu a při nitrožilní aplikaci hrozí nákaza virem HIV nebo žloutenkou. Šňupání vede k poničení nosní sliznice a ztrátě čichu. Závislí mohou mít pocit, že jsou sledováni, často mají problém rozlišovat fikci a realitu. Mnozí z nich mohou být pro své okolí nebezpeční, proto je v některých případech nutná hospitalizace na psychiatrické klinice (například útoky na neznámé lidi, agrese).⁵⁶ Typická trestná činnost pro uživatele pervitinu je prodej této drogy a nebezpečné jednání osob, kteří pervitin užili, častá je násilná činnost vůči druhým lidem.⁵⁷

Heroin je v České republice nejvíce rozšířenou drogou. Patří do skupiny opioidů (opiátů). Jeho vzestup byl až po roce 1989. V 90. letech byl na některých územích nejčastěji užívanou nelegální látkou. Postupně se vylepšovala i jeho kvalita, což mělo za následek velké množství předávkovaných poživatelů. Po

⁵⁶ Srov. Kolektiv autorů sdružení SANANIM, Drogy. Otázky a odpovědi, s. 164-168.

⁵⁷ Srov. MAŘÁDEK, V., Vězeňství, s. 182.

požití heroin tlumí dechovou činnost, může způsobovat zvracení. Charakteristické je také zúžení zornice. V mozku se vytváří pocit euforie, která nutí uživatele vzít si drogu znovu. U uživatelů heroinu se časem začne projevovat sexuální nezájem a častá je i sterilita u uživatelů. Na opiátech vzniká poměrně rychle psychická i fyzická závislost. Pro předávkování uživatele je charakteristické hučení v uších, pocit na zvracení, zácpa, mravenčení po těle, nesoustředěnost, snížené dýchání, posléze rozšířené zornice a snížená funkce centrální nervové soustavy. Pokud se heroin užívá dlouhodobě, hrozí riziko změn v charakterových vlastnostech a k postupné degradaci. Ta se projevuje například depresemi, leností a podrážděností střídající se s apatií. Mohou se vyskytnout i sebevražedné myšlenky.⁵⁸ Nejčastější trestná činnost uživatelů heroinu jsou různé krádeže a loupeže za účelem opatřit si na drogu požadované finanční prostředky.⁵⁹

Extáze neboli MDMA je psychostimulační látka, patřící mezi sympatomimetické aminy^{60,61} Kolektiv autorů sdružení SANANIM uvádí, že: „Historie extáze (MDMA) je ve srovnání s jinými drogami relativně krátká. Byla patentována v roce 1912 firmou Merck jako anorektikum – lék na hubnutí. Alexandr Shulgin látku resyntetizoval v 50. letech a v 70. letech se v USA pokoušel zavést její případné psychoterapeutické využití.“⁶² Během 90. let došlo k velkému rozšíření jak v USA tak i v Evropě.⁶³ Extáze působí na centrální i periferní nervovou soustavu, kdy se uvolňují emoce a neprojevuje se žádná únava. Pro příjemné pocity je velice oblíbená mezi mladými lidmi a proto došlo v posledních letech k jejímu vzestupu na různých společenských akcích.⁶⁴ Extáze se užívá většinou v podobě tablet a účinek nastupuje během půl hodiny až hodiny. Někdy však tablety MDMA nemusí obsahovat, ta je nahrazena například složením efedrinu, pervitinu a dalších často nebezpečných látek. Účinek

⁵⁸ Srov. Kolektiv autorů sdružení SANANIM. Drogy. Otázky a odpovědi, s. 169-171.

⁵⁹ Srov. MAŘÁDEK, V., Vězeňství, s. 182.

⁶⁰ Pozn. Sympatomimetické aminy – drogy, které napodobují funkci nervového systému.

⁶¹ Srov. BOLEHOVSKÝ, J., Extáze. Mimořádné číslo bulletinu NPC – Extáze, s. 6.

⁶² Kolektiv autorů sdružení SANANIM. Drogy. Otázky a odpovědi, s. 161.

⁶³ Srov. Tamtéž, s. 162.

⁶⁴ Srov. BOLEHOVSKÝ, J., Extáze. Mimořádné číslo bulletinu NPC – Extáze, s. 6, 8.

odeznívá během čtyř až šesti hodin. Zprvu se může vyskytovat u jedince neklid, který pak zmizí a dochází k uvolnění napětí, mizí stres a nastává klid a zlepšená nálada. U uživatele se zvyšuje intelekt a je schopen lépe tvořit. V páru se zvyšuje pocit vzájemné lásky (většinou spíše fyzické než psychické) a lepší komunikace s partnerem. Po požití se zvyšuje krevní tlak a pulz, rozšiřují se zornice. Protože byla MDMA vyvinuta za účelem hubnutí, dostavuje se nechutenství a napětí žvýkacích svalů. Závislost na extázi je spíše psychická než fyzická, pokud je užívána delší čas může dojít ke vzniku toxické psychózy⁶⁵. Při předávkování nemá jedinec pocit žízně a dochází u něj k poruchám vnímání tepla a chladu, což může být nebezpečné. Většinou však předávkování nebývá smrtelné.⁶⁶ Trestná činnost se odvíjí od nesmyslného jednání uživatele, který je pod vlivem drogy a je schopen ohrožovat své okolí. Též se mohou objevit tendence k sebevražednému jednání.⁶⁷

Kanabinoidy jsou látky s halucinogenním účinkem, pocházející původně z Himalájí. Někdy se používá označení konopí. Rostliny jsou jednoleté a pěstují se bez problému i v našich klimatických podmínkách.⁶⁸ Nejčastější způsob užívání je kouření. Mezi kanabinoidy patří dvě nejznámější drogy: marihuana a hašiš. Miovský uvádí, že: „Marihuanou rozumíme květy s okvětními lístky usušené samičí rostliny konopí, které jsou popřípadě smíchány s většími listy.“⁶⁹ Její užívání bylo časté už před rokem 1989, kdy se objevovala v malých společenstvích a většinou si ji uživatelé sami pěstovali. V současnosti se kromě samopěstitelství začala objevovat na trhu s drogami.⁷⁰ Zpracováním dozrálých květů samičího konopí se vyrábí hašiš neboli čaras či shit. Ten může mít podle výroby různou kvalitu, barvu i chuť. Největší zpracování hašiše se provádí v Maroku a Pákistánu, v Evropě je na prvním místě produkce Albánie. Výroba se provádí přesíváním přes drobné pletivo nebo třením květů, kdy vytéká

⁶⁵ Pozn. Toxická psychóza – psychotická porucha vyvolaná užíváním psychotropních látek.

⁶⁶ Srov. Kolektiv autorů sdružení SANANIM. Drogy. Otázky a odpovědi, s. 162 – 164.

⁶⁷ Srov. MAŘÁDEK, V., Vězeňství, s. 183.

⁶⁸ Srov. Kolektiv autorů sdružení SANANIM. Drogy. Otázky a odpovědi, s. 153-154.

⁶⁹ MIOVSKÝ, M., Konopí a konopné drogy. Adiktologické kompendium, s. 126.

⁷⁰ Srov. Kolektiv autorů sdružení SANANIM. Drogy. Otázky a odpovědi, s. 153-154.

pryskyřice.⁷¹ Konopí ovlivňuje receptory v mozku a ve slezině. Užívání může oslabovat imunitu. Pokud se droga užije, účinek se projeví do půl hodiny a pozvolna stoupá. Po požití může zprvu nastoupit pocit úzkosti a nereálného vnímání okolí. Po té se začíná projevovat uvolněnost a příjemné pocity doprovázené smíchem. Charakteristická je chuť k jídlu, obvykle na sladké a zarudnutí očí. Někdy může tento stav přejít do agresivního chování a paniky. Pokud se konopné drogy užívají delší dobu, mohou vyvolat ztráty paměti. Pokud jedinec trpí depresemi, úzkostmi, může mu užívání kanabinoidů tyto stavy ještě více zhoršit. Když účinky odezní nastupuje u jedince netečnost, lhostejnost a vyčerpanost.⁷² Nejčastější trestná činnost spojená s uživateli kanabinoidů je šíření a prodej drogy. Časté jsou i dopravní nehody, zaviněné užitím marihuany nebo hašiše.⁷³

⁷¹ Srov. MIOVSKÝ, M.. Konopí a konopné drogy. Adiktologické kompendium, s. 128-129.

⁷² Srov. Kolektiv autorů sdružení SANANIM. Drogy. Otázky a odpovědi, s. 153-157.

⁷³ Srov. MAŘÁDEK, V., Vězeňství, s. 182.

3 Služby poskytované odsouzeným uživatelům nelegálních drog

Kapitola se věnuje službám, které se zaměřují na uživatele drog ve věznicích a na preventivní působení, které je s tímto problémem spojené. Uvádím zde služby, které ve věznicích poskytují neziskové organizace – drogové služby. Popisují službu harm reduction a substituční léčbu. Dále se věnují opatřením, které zavedla Vězeňská služba – bezdrogové zóny a specializovaná oddělení. Poslední podkapitola se věnuje preventivní činnosti, která se zaměřuje na snižování zdravotních a sociálních rizik spojených s užíváním drog.

3.1 Drogové služby ve věznicích

Pro závislé na nelegálních drogách existovaly od počátku 90. let různé programy a formovala se síť zařízení, která jim poskytovala potřebnou pomoc. Tato pomoc se z počátku nevztahovala na uživatele drog ve věznicích, kde tyto služby chyběly. Proto začali sociální pracovníci udržovat se svými klienty ve věznicích nejprve písemný kontakt a následně je začali ve vězeních navštěvovat v rámci návštěv. Zároveň začaly neziskové organizace usilovat o rozvoj spolupráce s věznicemi a vznikly první projekty, které byly zaměřeny na práci s uživateli drog ve vězení.⁷⁴

Počátek drogových služeb ve věznicích sahá do roku 1997, kdy byl povolen přístup do věznic podle dohody s řediteli. První kontakty s odsouzenými proběhly skrze Vězeňskou duchovenskou péči. Mezi lety 1997 vznikly první projekty nestátních neziskových organizací. Tyto projekty se zaměřovaly na klienty, kteří měli problémy se zákony. V roce 2002 proběhlo první jednání o spolupráci mezi Vězeňskou službou České republiky a Asociací nestátních organizací (A.N.O.). V roce 2003 byla založena sekce Drogové služby ve vězení,

⁷⁴ Srov. Autor neznámý. Situace v ČR – Drogové služby ve vězení. Zaostřeno na drogy. 2006,3. S. 6-7.

jejíž cílem bylo vypracovat metodiky věnující se poskytování služeb ve vězení, kvalitě těchto služeb a vzdělávání.⁷⁵

V současné době drogové služby v České republice poskytuje několik nestátních neziskových organizací. Jejich programy věnující se práci s drogově závislými ve věznicích, jsou podrobně rozepsány v další kapitole.

3.2 Harm reduction

Termín harm reduction není ještě uceleně sjednocen a dá se vysvětlovat více způsoby. V medicíně se na tento pojem pohlíží jako na různá opatření, která vedou k snížení či odstranění rizik plynoucích z určitého chování. Stále častěji je však užíván v souvislosti s drogovou problematikou.⁷⁶ Světová zdravotnická organizace (WHO) uvádí pro harm reduction tuto definici: „V oblasti veřejného zdraví je termín harm reduction užíván pro snahu předcházet negativním zdravotním důsledkům souvisejícím s určitým typem chování nebo tyto důsledky minimalizovat. Cílem „harm reduction“ v rámci komplexních intervencí vztahujících se k inječní aplikaci drog je předcházet přenosu viru HIV a jiných infekcí, k němuž dochází sdílením nesterilního injekčního vybavení a přípravků určených k výrobě drog.“⁷⁷ Strategie harm reduction je důležitá ke snížení rizika šíření infekce, které se přenáší mezi vězni, ti mohou nakazit vězeňské pracovníky a skrze je může být postihnuta i široká veřejnost (například hepatitidou typu C). WHO založila projekt s názvem Zdravé věznice, který je zaměřený na rizika z uvěznění (sebevraždy, nevhodné umíst'ování osob, předávkování).⁷⁸ Tento projekt navrhuje definovat harm reduction takto: „Termín harm reduction ve vztahu k ochraně veřejného zdraví ve věznicích označuje přístup, jeho cílem je předcházet negativním zdravotním dopadům, souvisejícím určitým typem chování (např. inječní aplikaci drog), s pobytem ve vězení a s přeplněností

⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 4-7.

⁷⁶ Srov. Poziční dokument o harm reduction, s. 19.

⁷⁷ Tamtéž, s. 19.

⁷⁸ Autor neznámý. Strategie harm reduction ve vězení. Zaostřeno na drogy. 2006, 4. S. 4-5.

věznic, jakož i negativním dopadům na duševní zdraví, popřípadě tyto dopady snižovat.⁷⁹

První pokusy, vedoucí k zavádění harm reduction do věznic, uskutečnila WHO na konci 80. let. Reagovala na zvýšené riziko přenosu infekcí mezi vězni a vězeňským personálem. Doporučení se týkala zajištění dostatečného počtu kondomů a bezproblémový přístup k jejich získání. Zlepšení informovanosti o AIDS, viru HIV a dalších infekčních onemocněních mezi vězni a vězeňskými pracovníky. Vězňům měla být poskytnuta nabídka testování ohledně HIV a s tím spojené poradenství. Dále byly doporučeny programy zaměřené na výměnu použitých jehel a stříkaček za čisté a požadavky na zlepšení hygienických podmínek ve věznicích. WHO odmítla izolaci drogově závislých vězňů. V současnosti jsou postoje k poskytování služby harm reduction v jednotlivých státech rozdílné. Mnoho lidí s touto strategií nesouhlasí a svůj postoj argumentují tím, že se prostřednictvím harm reduction zvýší počet vězňů, kteří užívají drogy. První zemí, která přistoupila na program výměny jehel ve věznicích, bylo Švýcarsko. V roce 1992 pro tuto strategii vymezilo sedm věznic. Další zemí, kde programy harm reduction fungují ve všech věznicích, je Španělsko. V mnoha dalších zemích dochází v současnosti k postupnému zavádění a rozvoji výměny jehel a služeb harm reduction. V České republice není strategie harm reduction zavedena. V žádné z českých věznic neexistuje projekt, který by směřoval k výměnám jehel a sterilních pomůcek, potřebných k spotřebě drogy. Věznice tuto strategii odmítají. Stále preferují jako cíl abstinenci od nelegálních látek než odstraňování nebezpečí, které sebou nesou rozšiřující se infekce z tajně pořízených a mnohokrát použitých jehel.⁸⁰

Důvody, proč by měla být strategie harm reduction postupně zaváděna do věznic, vychází z veřejné zdravotní politiky, která se zaměřuje na zajištění dobrých zdravotních podmínek všem občanům, tudíž i osob ve vazbě a výkonu trestu. Vězni by měli mít stejně dostupnou zdravotní péči, jako předtím na

⁷⁹ Tamtéž, s. 4-5.

⁸⁰ Srov. Tamtéž, s. 4-5.

svobodě. Tato péče má také obsahovat preventivní činnost a z té vychází harm reduction. K tomu, aby systém harm reduction fungoval, je zapotřebí spolupráce státu, místních samospráv, vězeňského personálu a neziskových organizací, které by uvnitř věznic pomáhaly harm reduction realizovat. Je třeba brát ohled na kulturní, sociální a ekonomické podmínky a podle toho připravit i takovou právní legislativu, která by byla efektivní a vedla k takovému systému harm reduction, který by splňoval svůj úkol.⁸¹

Během doby, kdy v některých zemích byla zavedena strategie harm reduction, zjistila WHO následující informace. U vězňů se snížilo riziko infekce, vzniklé z používání starého a několikrát použitého náčiní k užití drogy. Na rozdíl od některých názorů nedošlo při zavedení harm reduction k navýšení počtu uživatelů drog ve věznicích, ale naopak pomocí nové péče se zvýšil počet osob, které se začaly ze závislosti léčit.⁸²

3.3 Substituční léčba

Na rozdíl od harm reduction je substituční léčba poskytována po celé Evropské unii. Přestože je poměrně hodně rozšířená, ještě nedávno neexistovalo mnoho údajů o její kvalitě a výsledcích.⁸³ Tato služba se definuje takto: „Substituční léčba je jednou z forem lékařské péče pro závislé na opiátech (především na heroinu). Při léčbě se používá látka stejná či podobná té, která byla užívána nelegálně. Léčba se nabízí ve dvou formách: udržovací (pacientovi se poskytuje dostatek látky, aby se snížilo nebezpečí rizikového či škodlivého jednání) a detoxifikační – při ní se množství podávané látky postupně snižuje až na nulu. Léčba se poskytuje zároveň s psychosociální podporou i bez ní.“⁸⁴ Substituční léčba má za cíl minimalizovat předávkování a přenos infekcí, obzvláště viru HIV. Uskutečňuje se na lékařském oddělení ve věznici a měla by

⁸¹ Srov. Tamtéž, s. 4-5.

⁸² Srov. Poziční dokument o harm reduction, s. 20-21.

⁸³ Srov. ZÁBRANSKÝ, T., Role substituce v oblasti léčby závislosti na drogách. Zaostřeno na drogy. 2003, 2. S. 1-4.

⁸⁴ Tamtéž, s. 1.

být doprovázena psychosociální péčí. Ta je však v našich podmínkách stále nedostačující.⁸⁵

Historie substituční léčby sahá až do 60. let 20. století, kdy se uskutečnily první pokusy léčby metadonem na severu Evropy. Na začátku devadesátých let již byla rozšířena i v dalších evropských zemích.⁸⁶ V České republice se substituční léčba poskytuje již mnoho let. V 70. letech se k léčbě používaly preparáty Diolanr a Temgesicr, léčba těmito přípravky byla nazývána jako tzv. divoká substituce. Na začátku 90. let byla do České republiky dovezena malá dávka Metadonu, který se nejdříve poskytoval lidem, u kterých ostatní léčba selhala. Tento začátek metadonové léčby byl Ministerstvem zdravotnictví nejprve povolen jen jako tzv. roční experiment. Po roce se prokázaly příznivé dopady léčby na psychický, sociální a somatický stav léčených osob. Postupně se substituční léčba metadonem začala zavádět po celém území. V roce 2001 byl v České republice zaregistrován nový preparát – Subutex.⁸⁷

V České republice se tedy v současnosti využívají dva léčebné přípravky – Metadon a Subutex.⁸⁸

Metadon je syntetický⁸⁹ opioid, má analgetické⁹⁰ účinky. Je nejčastější látkou, která se využívá při udržovacích substitučních programech. Za dobu jeho využívání bylo zjištěno výrazné snižování zdravotních a sociálních rizik spojených s užíváním nelegálních drog, obzvláště heroinu. Účinek nastupuje mezi 13 ti až 48 hodinami, ale analgetický efekt trvá kratší dobu. Jedna dávka metadonu většinou u závislých uživatelů drog stačí k zmírnění či potlačení příznaků, které souvisí s odvykáním. Metadon může vyvolat závratě, zvracení, pocení, útlum dýchání, desorientaci, poruchy vidění, bolesti hlavy, nespavost, celkovou slabost, sucho v ústech, bušení srdce, alergie.

⁸⁵ Srov. Tamtéž, s. 1.

⁸⁶ Srov. HLUŠKA, O., Přínos substituční terapie subutexem v ČR a její úskalí. Bulletin národní protidrogové centrály. 2006, 3. S. 32-35.

⁸⁷ Srov. Tamtéž, s. 32-35.

⁸⁸ Srov. KALINA, K., Drogy a drogové závislosti 2, s. 221-222.

⁸⁹ Pozn. Syntetický – postup od jednotlivých prvků a částí k soustavě, k celku.

⁹⁰ Pozn. Analgetické – tlumící bolest.

Kalina uvádí tyto výhody metodonové léčby, které čerpá z Parrina (1993).⁹¹

„Metadon nemá euforický, trankvilizační ani analgetický efekt, vědomí ani nálada klientů se jeho užíváním nemění, což umožňuje normální sociální fungování. Správně stanovená dávka metadonu blokuje narkotický efekt jiných opioidů, pokud dojde k jejich užití. Nedochozí ke zvyšování tolerance, takže dávka při substituci nemusí být zvyšována, ale je stabilní. Metadon je účinný i při orálním požití a účinkuje po dobu 24-36 hodin, může tedy být aktivován 1x denně bez injekční aplikace. Metadon zmírňuje craving⁹², který je uváděn jako jeden z hlavních důvodů relapsu. V dávkách používaných při substituci je metadon medicínsky bezpečný a netoxický.“

Subutex nazývaný také buprenorfin byl využíván již v roce 1978 jako lék proti bolesti. Později se jeho účinky pozitivně prokázaly při léčbě osob závislých na opioidech. Léčba touto látkou je určena všem osobám od 15 let, omezení v léčbě tímto přípravkem nastává v těhotenství a při kojení, jelikož může při porodu dojít k abstinenci syndromu a následnému nárůstu depresí u novorozence. Subutex se dává pod jazyk a tam zůstává dokud se celá nerozpustí (to může trvat až deset minut). Podávání Subutexu tímto způsobem je jedinný efektivní způsob léčby závislosti touto látkou. Látka však může být i zneužívána a v minulosti byla hojně využívána jako náhrada za heroin. Důvodem je stále klesající dostupnost kvalitního heroinu a také to, že do roku 2003 mohl Subutex předepsat kterýkoliv lékař na obyčejný recept. Subutex takto opatřený z důvodu užívání nikoliv léčby, není považován za lék ale za drogu. Účinky užívání Subutexu nejsou mnoho odlišné od užívání jiných opioidů. Tlumí bolest, dochází k zklidnění organismu, tlumí dechovou činnost a centrální nervový systém, dochází k euforii, která je však méně intenzivnější než při užití heroinu. V současnosti dochází k častému zneužívání této látky, pro velkou část

⁹¹ HLUŠKA, O., Přínos substituční terapie subutexem v ČR a její úskalí. Bulletin národní protidrogové centrály. 2006, 3. S. 32-35.

⁹² Pozn. Craving neboli bažení.

uživatelů se stal Subutex základní drogou. Proto se již někde začíná využívat Suboxon, což je směs naloxonu⁹³ a buprenorfinu.⁹⁴

3.4 Bezdrogové zóny a specializovaná oddělení

V roce 2002 se začaly zakládat ve věznicích a vazebních věznicích bezdrogové zóny. Účelem bylo, aby měly vězněné osoby ztížený přístup k drogám. Zaváděním bezdrogového režimu a odlišování výkonu trestu odnětí svobody u uživatelů a neuživatelů drog se začalo předcházet zdravotním rizikům v podobách infekčních nemocí a viru HIV i sociálních dopadů, které spočívají v rozšiřování drog mezi vězeňskou populací a s tím spojený nárůst drogově závislých osob.⁹⁵

Do bezdrogových zón jsou prvotně přijati mladiství a osoby, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé. Jsou zde přijímány osoby, které neužívají nelegální látky, ale vyskytuje se u nich riziko, že by mohly začít drogu brát. Nebo lze přijmout osoby, které sice užívaly drogy, ale chtějí s tím dobrovolně skončit. Umísťují se sem i osoby, které mají soudem stanovené ochranné léčení nebo byly umístěni na specializované oddělení pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených s poruchou osobnosti.⁹⁶

Do zón jsou přijati odsouzení, kteří si podají písemnou žádost a tu pak musí projednat a schválit komise. Komise se skládá ze zaměstnanců bezdrogové zóny a vychovatele odsouzeného. Odsouzení souhlasí v žádosti s tím, že bude jednat v souladu s pravidly a řádem bezdrogové zóny.⁹⁷

⁹³ Pozn. Naloxon – ruší účinky opioidů na psychiku, dech, snížení krevního tlaku.

⁹⁴ Srov. MAREŠOVÁ, A., NEČADA, V., SLUKOVÁ, K., SOCHŮREK, J., a ZEMAN, P., Drogy a česká vězeňská populace v kontextu drogové scény a trestněprávní legislativy, s. 67.

⁹⁵ Srov. Tamtéž, s. 67-68.

⁹⁶ Srov. Tamtéž, s. 68.

⁹⁷ Srov. Tamtéž, s. 68.

K vyřazení z bezdrogové zóny může dojít, pokud odsouzený užil nelegální látku, nepodrobil se odběru tělních tekutin a kontrole abstinence. Porušoval řád bezdrogové zóny a nedocházel do povinných aktivit programu zacházení.⁹⁸

Podle Institutu pro kriminologii a sociální prevenci spočívá program zacházení: „v uplatňování takových bezpečnostních, zdravotnických, psychologických a pedagogických přístupů, které ovlivňují odsouzeného v jeho náhledu na drogu, motivují ho k abstinenci a zdravému životnímu stylu v průběhu výkonu trestu odnětí svobody i po jeho skončení.“⁹⁹

Do budoucna je cílem Vězeňské služby zvýšit počet specializovaných oddělení pro výkon ochranného protitoxikomanického léčení. Tato oddělení jsou v současné době například v Opavě či v Rýnovicích.¹⁰⁰

Dále se navyšuje kapacita u specializovaných oddělení pro diferencovaný výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování, která je způsobená užíváním psychotropních látek. Takové oddělení se nachází například v Příbrami.¹⁰¹

3.5 Preventivní programy

Preventivní programy související s vězeňským prostředím vychází z Národní strategie protidrogové politiky a ze Souboru protidrogových opatření ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody.¹⁰²

V posledních letech došlo v oblasti primární prevence k zavádění poraden protidrogové prevence do věznic po celé České republice. Tyto poradny poskytují v rámci preventivního působení odborné poradenství osobám ve vazbě či výkonu trestu odnětí svobody. Odborní zaměstnanci vedou individuální nebo

⁹⁸ Srov. Tamtéž, s. 68-69.

⁹⁹ Tamtéž, s. 68-69.

¹⁰⁰ Srov. Tamtéž, s. 69.

¹⁰¹ Srov. Tamtéž, s. 69.

¹⁰² Srov. Tamtéž, s. 60.

skupinové terapie, snaží se motivovat vězně k rozhodnutí přestat s užíváním a nastoupit léčbu. Poskytují informace v oblasti zdravotní prevence a předcházení infekčních onemocnění a nákazy viru HIV. Evidují uživatele nelegálních látek i těch osob, u kterých je zvýšené riziko užívání. Poradny spolupracují se specializovanými odděleními ve věznici. Mohou navrhnout koncepční opatření, týkající se preventivní činnosti a zajišťují začlenění věznice do systému protidrogové prevence a do zdravotní a sociální péče o uživatele drog. Navrhují opatření řediteli věznice, související s výchovnou činností a zdravotní péčí odsouzených.¹⁰³

¹⁰³ Srov. Tamtéž, s. 65-67.

4 Nestátní neziskové organizace věnující se sociální práci s uživateli drog ve věznicích

V poslední kapitole se věnuji spolupráci věznic s neziskovými organizacemi, stručně tu popisuji současnou situaci v České republice. Podávám přehled nestátních neziskových organizací, které se zabývají drogovou problematikou v souvislosti s trestně právními činy svých klientů. Dále uvádím, jak se pomoc klientům poskytuje v praxi, jaké služby jednotlivé organizace zajišťují.

Nestátní neziskové organizace začaly poskytovat svoje služby uživatelům drog od začátku 90. let. Inspiraci hledaly v zemích Západní Evropy. Postupně se začala vyvíjet síť zařízení, která byla zaměřena na všechny délky léčby drogových závislostí. Tato zařízení začali ve velkém počtu navštěvovat osoby, které měly problémy s trestnou činností a lidé, kteří přišli z vězení. Z toho důvodu neziskové organizace začaly svoje služby poskytovat v trestně právní oblasti, snažily se vyjednat spolupráci s věznicemi a Probační a mediační službou. V Evropské Unii se v souvislosti s touto problematikou v oblasti léčby a preventivního působení prosazuje práce profesionálů z různých oblastí. Velmi často se využívá i externích odborníků (například pro poskytování supervizi internímu týmu). Tato skladba pracovníků napomáhá k efektivnější léčebné péči u závislých a zároveň podporuje pozitivní vazby mezi vězeňskou komunitou. Podle neziskových organizací je spolupráce věznic s externími odborníky důležitá, jelikož podle jejich dosavadních zkušeností mívají často externí pracovníci u vězňů větší důvěru než vězeňští zaměstnanci. V českém prostředí dochází ke spolupráci mezi Vězeňskou službou a neziskovými organizacemi velmi pomalu, v některých věznicích se ji doposud nepodařilo navázat. Důvodem jsou přísná bezpečnostní pravidla a častá neochota ze strany věznic pustit externí odborníky do vězeňského prostředí a také jen malá část neziskových organizací má opravdový zájem zapojit se do intenzivnější spolupráce. Vzhledem však

k vývoji v zemích Evropské Unie lze očekávat, že se spolupráce mezi věznicemi a neziskovými organizacemi v České republice bude nadále rozvíjet.¹⁰⁴

Níže uvádím neziskové organizace v České republice, které poskytují svoje služby ve vězení a následnou pomoc uživatelům po výstupu z výkonu trestu odnětí svobody či z vazby.

A.N.O. - Asociace nestátních organizací sama sebe definuje: „A.N.O. je dobrovolná, profesní, odborná, nezávislá a nepolitická asociace, která slouží jako střešní organizace nestátních neziskových organizací v oblasti prevence, péče, léčby a resocializace drogových závislostí.“¹⁰⁵ A.N.O. byla založena v roce 1995. Důvodem byl zvyšující se počet neziskových organizací a z toho plynoucí potřeba střešní organizace, která bude zastupovat zájmy členských organizací. Zakladateli bylo těchto pět členů: nadace Anima, nadace Drop In, nadace Filia, o.s. Soda a o.s. Sananim. V roce 1998 se počet členů rozrostl z pěti na osm a také začala spolupráce s vládními orgány a institucemi. V roce 1999 iniciovalo A.N.O. vznik národních standardů kvality péče a léčby a přijalo standardy WHO. V roce 2001 došlo k rozvoji spolupráce mezi členskými organizacemi, jejíž počet se vysoce navýšil.¹⁰⁶

A.N.O. si stanovila tyto cíle: „přispívat k zlepšení a zkvalitnění plánování a realizace protidrogové politiky a strategie na národní i místní úrovni (zejména v oblasti snižování poptávky), přispívat k adekvátní dostupnosti informací souvisejících s užíváním drog, posilovat národní síť a aktivně se podílet na budování mezinárodní sítě a spolupráce, lobovat, obhajovat a podporovat společné zájmy NNO.“¹⁰⁷

¹⁰⁴ Srov. ŠKVAŘILOVÁ, O. a RICHTER, J., Nestátní neziskové organizace v drogových službách ve věznicích a vazebních věznicích. In MIOVSKÝ, M., SPIRIG, H. a HAVLÍČKOVÁ, M., Vězeňství a nelegální drogy, s. 81, 86, 87.

¹⁰⁵ A.N.O. - Asociace nestátních organizací. [Http://www.asociace.org](http://www.asociace.org)

¹⁰⁶ Srov. Historie. [Http://www.asociace.org/historie.html/](http://www.asociace.org/historie.html/)

¹⁰⁷ A.N.O. - Asociace nestátních organizací. [Http://www.asociace.org](http://www.asociace.org)

Zřídila šest sekcí, které se zabývají prevencí a léčbou drogových závislostí. Sekce se člení na: primární prevenci, harm reduction, sekce terapeutických komunit, intenzivní a ambulantní léčba, drogové služby ve vězení a právní poradna.¹⁰⁸

Asociace má v souvislosti s drogovými službami ve vězení vytvořen projekt Právní poradna A.N.O., projekt funguje tak, že pracovníci Asociace dochází za odsouzenými do věznic, především na území Prahy. Řeší s klienty záležitosti, související s jejich obhajobou v trestních věcech. Dále poskytují právní poradenství ohledně drogové problematiky uživatelům a bývalým uživatelům, kteří jsou v konfliktu s trestním zákonem nebo mají obdobné právní problémy související s užíváním drog. Konzultace poskytují i rodinám uživatelů a zaměstnancům, kteří pracují v různých zařízeních s těmito osobami.¹⁰⁹

Občanské sdružení **Laxus** je nestátní nezisková organizace, která na území Královehradeckého a Pardubického kraje poskytuje sociální a zdravotní služby uživatelům drog.¹¹⁰ Vznikla v roce 1995 v Hradci Králové jako občanské sdružení. V roce 1997 bylo otevřeno Kontaktní centrum s názvem Relax, následně jsou založeny terénní programy. V roce 1999 dochází k přejmenování kontaktního centra na Kontaktní centrum o.s. Laxus. V roce 2001 bylo do provozu uvedeno ambulantní centrum. Dochází k upevňování vzájemné spolupráce mezi těmito třemi programy. Od roku 2000 probíhaly v rámci kontaktního centra drogové služby ve vězení, které se v roce 2005 zcela osamostatnily. V lednu 2007 se sdružení rozšiřuje do Pardubického kraje, kde posléze zavádí terénní programy a zřizuje kontaktní centrum.¹¹¹

¹⁰⁸ Srov. Tamtéž.

¹⁰⁹ Srov. Základní informace. <http://www.asociace.org/pravni-poradna-zakladni-informace.html>

¹¹⁰ Srov. Kdo jsme. <http://www.laxus.cz/index.php?page=>

¹¹¹ Srov. Historie organizace. <http://www.laxus.cz/index.php?page=zakladni-udaje>

Cílem organizace je: „poskytovat sociální a zdravotní služby pro osoby ohrožené užíváním návykových látek, výkumná činnost v oblasti užívání drog, osvětová činnost v oblasti užívání drog.“¹¹²

V rámci programu Drogové služby ve vězení se poskytují služby osobám, které jsou ve výkonu vazby či ve výkonu trestu odnětí svobody a zároveň mají nebo v minulosti měly problém s užíváním drog. V praxi služby probíhají tak, že se diskutuje o věcech, které souvisí s užíváním drog, abstinencí, léčbou nebo prevencí před relapsem¹¹³. Pracovníci se zaměřují na vytvoření správného postoje jedinců k rizikům užívání drog, informují o poskytovaných službách a následné péči dalších institucí po výstupu z vazby nebo výkonu trestu. Snaží se klienta přesvědčit, aby přestal s užíváním drog a podstoupil léčbu. Poskytují i poradenství v sociální oblasti a předvýstupní poradenství. Mohou také pomoci zprostředkovat setkání s blízkými a v případě potřeby pracují s rodinou uživatele. Pokud klientovi není povolen přímý kontakt s rodinou, probačními pracovníky a dalšími osobami, může mu organizace pomoci v jejich zkontaktování písemnou formou. Zajišťují i různé skupinové aktivity. Organizace spolupracuje ve věznicích s psychology, sociálními pracovníky a speciálními pedagogy a pracovníky v bezdrogových zónách, především v rozšiřování vzdělávání a informovanosti o případných rizicích souvisejících s užíváním drog.¹¹⁴

Laxus působí jednou týdně na samostatném oddělení výkonu trestu Pouchov. Dvakrát za měsíc navštěvují jeho pracovníci věznice v Hradci Králové, v Pardubicích, ve Valdicích a Světlé nad Sázavou. Každý měsíc dochází do věznice v Odolově.¹¹⁵

Další organizací, která pracuje s uživateli nelegálních drog ve vězení je občanské sdružení **Semiramis**. Své služby provádí na základě této vize: „Poskytovat profesionální, kvalitní a odborné služby v oblasti drogové

¹¹² Základní údaje. [Http://www.laxus.cz/index.php?page=zakladni-udaje](http://www.laxus.cz/index.php?page=zakladni-udaje)

¹¹³ Pozn. Relaps – návrat choroby nebo způsobu chování k předchozímu stavu.

¹¹⁴ Srov. Drogové služby ve vězení. [Http://www.laxus.cz/index.php?page=drogove.sluzby-ve-vezeni](http://www.laxus.cz/index.php?page=drogove.sluzby-ve-vezeni)

¹¹⁵ Srov. Tamtéž.

problematiky a aktivně se podílet na tvorbě protidrogové politiky ve Středočeském kraji.¹¹⁶ Snaží se pomoci lidem, kteří mají problém s užíváním nelegálních drog a zároveň se zaměřuje na předcházení těchto problémů formou prevence a různých aktivit. Sdružení vzniklo v roce 2000 a za tu dobu zřídilo Centrum primární prevence, Kontaktní centrum v Mladé Boleslavi, Centrum terénních programů, Centrum drogových služeb ve vězení a program ambulantní detoxifikace Suboxenem.¹¹⁷

Cílem Semiramis je především poskytovat takové služby, které přispívají k rehabilitaci, sociální a zdravotní stabilizaci. Zaměřuje se na prevenci a ochranu veřejného zdraví prostřednictvím informovanosti široké veřejnosti o problémech, které souvisí s užíváním drog. Pro efektivnější poskytování služeb spolupracuje s dalšími organizacemi a s krajským úřadem Středočeského kraje.¹¹⁸

Centrum drogových služeb ve věznicích je určeno uživatelům drog, kteří se dostali do problému se zákony. Uživatelům, kteří jsou ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody v určených věznicích a ostatním, kteří jsou umístěni v jiných věznicích, ale po propuštění se budou vracet do okolí Mladé Boleslavi. Zaměřuje se i na jejich rodiny a blízké. Dále poskytuje služby již propuštěným klientům a vězeňskému personálu.¹¹⁹

Program drogových služeb zahrnuje poradenství, kde může vězněný zjistit potřebné informace, může mu být zprostředkována léčba či péče po výstupu z věznice. Pracovníci mu pomohou kontaktovat rodinu nebo jeho blízké. Rovněž poskytují pro vězněné různé semináře a besedy a zajišťují vzdělávání pro vězeňský personál. V rámci poskytování drogových služeb spolupracuje sdružení

¹¹⁶ Programové prohlášení občanského sdružení Semiramis. <http://www.os-semiramis.cz/oss-delame.html>

¹¹⁷ Srov. Tamtéž.

¹¹⁸ Srov. Tamtéž.

¹¹⁹ Srov. Centrum drogových služeb ve vězení – Cílová skupina. http://www.os-semiramis.cz/cdsv-cilova_skupina.html

s psychiatrickými léčebnami, terapeutickými komunitami a kontaktními centry nejen ve Středočeském kraji.¹²⁰

Semiramis má svá centra v těchto věznicích: Věznice Jiřice, Věznice Stráž pod Ralskem, Věznice Rýnovice. Občasná spolupráce je i s Věznicí Ostrov. Ve Věznicí Jiřice poskytují individuální aktivity (poradenství) jednou za týden, besedy dvakrát za měsíc, v některých vězeňských oddílech dvakrát do roka. Stejně tak poskytuje svoje služby i ve věznicí Stráž pod Ralskem a v Rýnovicích.¹²¹

Na Moravě působí **Sdružení Podané ruce, o. s.**, která je na tomto území nejrozšířenější. Své poslání definuje takto: „Pomáháme lidem v tíživé životní situaci s řešením jejich drogového problému a působíme tak, aby tento problém vůbec nevznikal. Zároveň chráníme společnost před negativními důsledky zneužívání návykových látek.“¹²² Začátek vzniku sdružení Podané ruce spadá až do roku 1984, kdy se začala formovat neformální skupina, skládající se převážně ze samotných či bývalých uživatelů drog. Do roku 1990 fungovala skupina převážně jako tajné společenství opírající se o princip svépomoci. V roce 1991 byla založena Nadace Podané ruce. V roce 1992 byl pro závislé uživatele drog otevřen první resocializační program na Moravě. V roce 1994 vzniklo Sdružení Podané ruce, které do dnešní doby rozšířilo své služby do mnoha měst a poskytuje své služby v několika zařízeních a programech.¹²³ Sdružení poskytuje v Jihomoravském kraji tyto služby: terénní programy, kontaktní centra Drug Azyl a Netopeer, Drogové služby ve Vyškově a na Blanensku, Drogové služby ve vězení a následnou péči. Založila Nízkoprahový klub pro děti a mládež v Blansku, Doléčovací centrum Jamtana, Psychiatrickou ordinaci, Denní psychoterapeutické sanatorium Elysium (zde probíhá substituční léčba

¹²⁰ Srov. Centrum drogových služeb ve vězeních – Co děláme. [Http://www.os-semiramis.cz/cdsv-delame.html](http://www.os-semiramis.cz/cdsv-delame.html).

¹²¹ Srov. Centrum drogových služeb ve vězeních – Provoz centra. [Http://www.os-semiramis.cz/cdsv-provoz.html](http://www.os-semiramis.cz/cdsv-provoz.html)

¹²² Sdružení Podané ruce, o.s. [Http://www.podaneruce.cz/cz/](http://www.podaneruce.cz/cz/).

¹²³ Srov. Historie sdružení. [Http://www.podaneruce.cz/cz/sdruzeni/historie-sdruzeni.html?PHPSESSID=f9b6e0f844b62e7ef12b119049c6a](http://www.podaneruce.cz/cz/sdruzeni/historie-sdruzeni.html?PHPSESSID=f9b6e0f844b62e7ef12b119049c6a).

metadonem), Terapeutickou komunitu Podcestný mlýn a pracovní a sociální agenturu – Pasáž. Také se zaměřuje na speciální prevenci. V Olomouckém a Zlínském kraji zřídilo sdružení kontaktní centra, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, terénní programy, ambulanci adiktologie¹²⁴ a poskytování pomoci klientům v konfliktu se zákony. Sdružení provozuje sociálně terapeutickou dílnu EIKÓN.¹²⁵

Jak jsem výše uvedla, práci s uživateli drog, kteří mají problém se zákonem se věnují dva programy: Drogové služby ve vězení a následná péče, Brno a v Olomouci probíhá program Práce s klienty v konfliktu se zákonem.

Drogová služba ve vězení a následná péče, Brno má za cíl kontaktovat závislé uživatele drog ve vazbách a výkonech trestu odnětí svobody. Snaží se je motivovat k tomu, aby začali řešit svoji situaci, tedy jejich závislost, která je dostala do vězení.¹²⁶ V rámci toho poskytují tyto služby: „Individuální terapii a poradenství krizovou intervencí, sociální práci a sociálně právní poradenství, sociální, vzdělávací a informační podporu, skupinovou terapii a poradenství (Tématické skupiny, Prevence relapsu, Dramaterapie, Artererapii, Sebepoznávací skupiny, Info semináře), postpenitenciární péči, návaznou péči - zprostředkování detoxu a léčby, asistenční službu, pomoc během trestně.právního řízení (ve spolupráci s Právní poradnou A.N.O., spolupráce s probační a mediační službou, atd.), korespondenci, rodinným příslušníkům a blízkým osobám klientů jsou mimo věznic poskytovány především informační a poradenské služby v konzultačních hodinách - viz. kontaktní hodiny.“¹²⁷

¹²⁴ Pozn. Adiktologie – obor zabývající se zneužíváním drog.

¹²⁵ Srov. Organizační struktura sdružení Podané ruce, o.s.

[Http://www.podaneruce.cz/data/files/Organizacni%20struktura%20SPR%201-2-2010_316.pdf](http://www.podaneruce.cz/data/files/Organizacni%20struktura%20SPR%201-2-2010_316.pdf)

¹²⁶ Srov. Drogové služby ve vězení a následná péče Brno.

<http://www.podaneruce.cz/cz/programy/drogove-sluzby-ve-vezeni/projekt-drogove-sluzby-ve-vezeni.html>.

¹²⁷ Tamtéž.

Podané ruce spolupracují s Vazební věznicí Brno, kde své služby poskytují dvakrát v týdnu, třikrát v týdnu jezdí do Věznice Kuřim, dvakrát až třikrát ročně navštěvují věznice ve Znojmě a Rapoticích.¹²⁸

Program **Práce s klienty v konfliktu se zákonem, Olomouc** se snaží zajišťovat takové služby svým klientům, které by vedly ke zlepšení jejich života. Snaží se své klienty motivovat ke změně, pomáhá jim během pobytu ve vězení i po jejich výstupu. Zaměřuje se na předcházení sociálního vyloučení a následné kriminality u svých klientů i v široké společnosti. Pomoc je určena pro ty, kteří jsou ve vazbě a mají problém se závislostí na drogách. Zároveň musí chtít svou situaci řešit a po výstupu z vazby se zapojit do následné péče. Dále tento program poskytuje svoje služby i rodině či blízkým klienta. Sdružení poskytuje sociální, zdravotní, drogové či právní poradenství, nabízí podporu a pomoc v různých situacích (jednání s úřady, soudy, řešení pohledávek, kontaktování léčebny, asistenční služba a doprovod). Zprostředkovává klientovi korespondenci a zasílání balíků s potřebnými věcmi (hygienické potřeby). V kritických chvílích poskytuje krizovou intervenci. Nabízí klientům přípravu na výstup z věznice a poskytuje skupinové aktivity nejčastěji besedy.¹²⁹

Další organizací, které se věnuje sociální práci s drogově závislými je **Občanské sdružení White light I**. Vzniklo v říjnu roku 1996¹³⁰ a jeho cílem je: „Poskytování služeb primární, sekundární a terciální prevence užívání omamných a psychotropních látek jejich uživatelům a jejich blízkých a pomoci lidem v obtížných životních situacích.“¹³¹

Sdružení je aktérem činností, které se zaměřují na preventivní působení u snaží se pomáhat lidem, kteří se nachází v nepříznivé situaci. Snaží se vytvářet síť zařízení, která by pokryla potřeby jejich klientů (lidí, kteří měli nebo mají problém s drogou) a tuto síť udržet a nadále rozvíjet. K tomuto účelu vytváří

¹²⁸ Srov. Práce s klienty v konfliktu se zákonem, Olomouc.

[Http://www.podaneruce.cz/cz/programy/drogove-sluzby-ve-vezeni/sluzby-olomouc.html](http://www.podaneruce.cz/cz/programy/drogove-sluzby-ve-vezeni/sluzby-olomouc.html).

¹²⁹ Srov. Základní informace o sdružení. <http://www.wl1.cz/oswhite.html>

¹³⁰ Srov. Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž.

potřebné ekonomické podmínky. Pro sdružení je důležitá spolupráce s ostatními subjekty, které se v drogové problematice pohybují. Mezi takové subjekty s kterými White light I. spolupracuje, patří veřejná správa, probační a mediační služba, nestátní organizace v Ústeckém kraji, popřípadě se snaží o spolupráci s dalšími institucemi a organizacemi po celé České republice i v Evropské Unii.¹³²

White light I. provozuje terapeutickou komunitu, kde se věnuje léčbě a následné resocializaci drogově závislých klientů, zřídila nízkoprahové kontaktní a poradenské centrum v Teplicích a v Rumburku, kde je součástí sociální práce i terénní program. Pro ambulantní péči, chráněné bydlení, možnosti rekvalifikací, probační a povězeňskou péči slouží sociálně právní agentura v Ústí nad Labem. Centrum Reliéf se věnuje poradenství a vzdělávání a svoje služby poskytuje žákům či studentům, kteří se dostali do nějakého problému a jejich rodinám. Pro školské zaměstnance připravuje různé vzdělávací akce týkající se například primární prevence a poradenství.¹³³

Pro lidi, kteří jsou či v minulosti byli v konfliktu se zákonem, vytvořila organizace program s názvem Šance 06. Jedná se o program, který poskytuje svoje služby lidem, kteří přicházejí z výkonu trestu odnětí svobody nebo z výkonu vazby, pro ty, kteří jsou pod dohledem probačních pracovníků a kurátorů, je určen klientům, kterým byly nařízeny alternativní tresty a těm, kterým byla ukončena ústavní výchova.¹³⁴ Program si klade za cíl: „Odstranit stigmatizaci¹³⁵ a s ní spojené sociální izolace a začlenění těchto osob zpět do života společnosti. Smyslem všech služeb Šance 06 je umožnit klientovi zlepšit nebo rozšířit své kompetence při řešení problémů zaměstnanosti a v oblastech sociálního kontaktu. Omezit možnost sociálního vyloučení a pomoci mladým lidem začlenit se do plnohodnotného života.“¹³⁶ Snaží se svoje klienty motivovat

¹³² Srov. Tamtéž.

¹³³ Srov. Tamtéž.

¹³⁴ Srov. Co je program Šance 06. <http://www.wl1.cz/ance-06.html>

¹³⁵ Pozn. Stigmatizace – předem záporné hodnocení, které okolí přisoudí jedinci nebo skupině.

¹³⁶ Tamtéž.

k tomu, aby se pokusily vyřešit svoje problémy i závislost, podporuje je v sociální a morální oblasti. Pokouší se docílit, aby se klient zorientoval ve svém životě, uvědomil si svoji situaci a svůj psychický stav a snažil se změnit svoje postupy v řešení dalších životních krizích.¹³⁷

Centrum protidrogové prevence a terapie, o.p.s. zaměřuje svoji činnost na prevenci související s problémem drogových závislostí a poskytuje služby, které jsou určeny pro uživatele návykových látek, jeho rodinu a blízké i pro společnost. Podporuje své klienty v hledání jejich životní cesty bez drogy a pomáhá v řešení jejich problémů.¹³⁸ Začátek vzniku organizace spadá do roku 1987, kdy vznikla Nadace Druhý břeh a z té v roce 1999 vzniklo Centrum protidrogové prevence a terapie.¹³⁹ Organizace si stanovila tyto cíle: „Mírnit sociální a zdravotní škody způsobené společností zneužíváním návykových látek na Plzeňsku a v Plzeňském kraji. Podporovat vznik efektivního systému kvalitních služeb prevence a léčby drogových závislostí na Plzeňsku. Zlepšovat objektivní informovanost veřejnosti o předcházení a rizicích zneužívání omamných a psychotropních látek.“¹⁴⁰

Její služby zahrnují terénní programy, Drogové poradenství ve věznicích a s tím spojený Program následné péče, zřídila K-centrum a P centrum.¹⁴¹

Jak již bylo výše uvedeno, provozuje program Drogové poradenství ve věznicích, určený všem, kteří mají konflikt se zákony, nachází se ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody a jsou uživateli drog. Zároveň tento program zahrnuje i sociální práci s klientem po výstupu z vazby či výkonu trestu, kdy se těmto lidem pomáhá v začlenění se zpátky do prostředí společnosti.¹⁴²

¹³⁷ Srov. Tamtéž.

¹³⁸ Srov. Poslání společnosti. http://www.cppt.cz/cz/uvod_onas.asp

¹³⁹ Srov. Historie. http://www.cppt.cz/cz/uvod_hist.asp

¹⁴⁰ Cíle společnosti. http://www.cppt.cz/cz/uvod_onas.asp

¹⁴¹ Srov. Programy. http://www.cppt.cz/cz/uvod_onas.asp

¹⁴² Srov. Okruh osob, pro které je služba určena. <http://www.cppt.cz/cz/veznice.asp>

Centrum protidrogové prevence a terapie pomáhá osobám ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody, aby ve vězeňském prostředí získali rychleji přehled o svých právech i povinnostech. Podporuje klienty k rozhodnutí skončit s užíváním drog a k novým řešením, jak předcházet tomuto užívání. Snaží se je motivovat k léčbě a k jinému způsobu života, který by posiloval jejich vůli a přání skoncovat s drogou. Formou poradenství a písemných kontaktů se snaží působit na klienty, tak aby v budoucnu omezili nebo skončili s užíváním nelegálních látek. Morálně tyto osoby podporuje, aby se po výstupu chovaly zodpovědně, naučily se řešit svoje problémy jiným způsobem než doposud a snaží se jim ulehčit začlenění zpátky do společnosti.¹⁴³

Svoji poradenskou činnost poskytuje jednou za dva týdny ve Vazební věznici Plzeň-Bory. Písemně je se svými klienty v kontaktu po celé České republice.¹⁴⁴

S drogově závislými osobami pracuje i občanské sdružení **Sananim**. Sdružení vzniklo v roce 1990 jako první nestátní nezisková organizace, která se zabývala problémy klientů spojenými s drogovou závislostí.¹⁴⁵ Jejich cílem je: „Poskytování profesionální pomoci a léčby problémovým uživatelům návykových látek. Poskytování pomoci a léčby ve všech fázích rozvoje závislosti. Profesionalizace poskytovaných služeb a rozvoj systému v oblasti specifických služeb.“¹⁴⁶

Zařízení které sdružení provozuje: Denní stacionář, K-centrum, Specializované ambulantní služby, Doléčovací centrum pro matky s dětmi, Doléčovací centrum s chráněnými byty, Centrum pro osoby v konfliktu se zákonem, Poradna pro rodiče. Zřídilo terapeutickou komunitu v Karlově a v Němčicích, Pracovní a sociální agenturu. Zajišťuje terénní programy

¹⁴³ Srov. Poslání. <http://www.cppt.cz/cz/veznice.asp>

¹⁴⁴ Srov. Centrum protidrogové prevence a terapie, o.p.s. Plzeň.

http://www.wezeni.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=75&Itemid=76

¹⁴⁵ Srov. Historie občanského sdružení Sananim. <http://www.sananim.cz/sananim/historie.html>

¹⁴⁶ Prezentace Sananim. Http://www.praha.eu/public/a9/84/bc/696794_12486_SANANIM.ppt

a vytvořilo speciální romský terénní program. Pro lepší informovanost o drogové problematice funguje Drogové informační centrum.¹⁴⁷

Závislým uživatelům drog ve věznicích se od roku 2006 věnuje program Centrum pro osoby v konfliktu se zákonem, nazývaný také COKUZ. Toto centrum se snaží vyhledat ve vězeňském prostředí neznámé uživatele nelegálních látek, kteří nejsou v kontaktu s drogovou službou. Snaží se svým klientům poskytovat podporu při pobytu ve vězení a také jim pomáhá usnadnit výstup na svobodu a život zpátky ve společnosti v prvních dnech po propuštění z vězení. Svoje klienty se snaží přesvědčit a podporovat při rozhodnutích, které vedou k abstinenci. Snaží se, aby klient získal více informací o užívání nelegálních látek, aby svou životní situaci řešil jinak, než že se znovu zaplete do konfliktu se zákony. Motivuje ho k změně životního stylu, k začlenění do společnosti. Zařizuje ambulantní či pobytovou léčbu, podílí se na zvýšené informovanosti v široké společnosti a poskytuje pomoc rodinným příslušníkům svých klientů.¹⁴⁸

Program slouží všem osobám, které užívají nelegální látky, buď experimentují nebo jsou již závislé. Zároveň tyto osoby spáchali trestný čin, související s jejich užíváním drog. Jedná se o osoby, které se nachází ve výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody, klienti dosud pouze obvinění či stíhaní na svobodě, klienti, kteří spadají pod Probační a mediační službu, osoby s alternativními tresty či nařízenou léčbou. Další cílovou skupinou jsou rodiny a blízcí klientů, své služby poskytují i odborníkům, kteří s nimi spolupracují.¹⁴⁹

COKUZ poskytuje svým klientům poradenství (trestně právní, pracovní, sociální, předléčebné), dále může zařídit substituční léčbu či dolečovací program. U svých klientů se snaží předcházet různým zdravotním či sociálním problémům

¹⁴⁷ Srov. Naše zařízení. [http://www.sananim.cz/zarizeni-21-Centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonem-\(COKUZ\)/komu-je-cokuz-urcen.html](http://www.sananim.cz/zarizeni-21-Centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonem-(COKUZ)/komu-je-cokuz-urcen.html)

¹⁴⁸ Srov. Centrum pro osoby v konfliktu se zákonem (COKUZ) – Naše cíle. [http://www.sananim.cz/zarizeni-21-Centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonem-\(COKUZ\)/komu-je-cokuz-urcen.html](http://www.sananim.cz/zarizeni-21-Centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonem-(COKUZ)/komu-je-cokuz-urcen.html)

¹⁴⁹ Srov. Centrum pro osoby v konfliktu se zákonem (COKUZ) – Komu je COKUZ určen. [http://www.sananim.cz/zarizeni-21-Centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonem-\(COKUZ\)/komu-je-cokuz-urcen.html](http://www.sananim.cz/zarizeni-21-Centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonem-(COKUZ)/komu-je-cokuz-urcen.html)

formou besed (besedy o harm reduction, o prevenci a léčbě různých infekcí, o zdravotních a sociálních službách). Pro své klienty může zprostředkovat motivační tréninky nebo osobní asistenci po výstupu z vězení (doprovod na úřady, do zdravotnického zařízení). Poskytuje krizové intervence. Pro odborníky zajišťuje odborné konzultace a s rodinami a blízkými klientů pracuje formou poradenství.¹⁵⁰

Sdružení své služby ve vězeňském prostředí poskytuje dvakrát měsíčně ve Vazební věznici Pankrác a jednou či dvakrát týdně ve Vazební věznici Ruzyně.¹⁵¹

¹⁵⁰ Srov. Centrum pro osoby v konfliktu se zákonem (COKUZ) – Co nabízíme.
[http://www.sananim.cz/zarizeni-21-Centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonem-\(COKUZ\)/co-nabizime.html](http://www.sananim.cz/zarizeni-21-Centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonem-(COKUZ)/co-nabizime.html)

¹⁵¹ Srov. Kde nás najdete.
http://www.wezeni.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=73&Itemid=80

Závěr

Vězeňství v České republice prochází od 90. let mnoha změnami, které souvisí s humanizací českého vězeňství. Celý systém se mění po vzoru Západní Evropy a přizpůsobuje se podmínkám Evropské Unie. Drogová problematika byla ve věznicích dlouho přehlížena a mnohdy utajována. Nyní se klade důraz na vyřešení tohoto problému, začíná se o něm veřejně mluvit, vyjednávají se spolupráce s vnějšími organizacemi a vytvářejí se kvalitnější opatření i uvnitř věznic. To vše má do budoucna sloužit k efektivnějšímu boji s drogou v tomto prostředí.

Cílem mé práce bylo podat přehled služeb, které se poskytují uživatelům nelegálních drog ve věznicích a uvést přehled vybranných nestátních neziskových organizací, které se na těchto službách podílejí. Při psaní jsem se zejména opírala o Zákon č. 555/1992 Sb. o vězeňské službě a justiční strážci ČR, o časopis *Zaostřeno na drogy*, který vydává Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti, informace z nestátních neziskových organizací a další literaturu. V rámci práce jsem nahlédla jak do vězeňské problematiky, tak i do problematiky drog a tyto dvě strany jsem spojila. Uvedla jsem přehled služeb, určených pro drogově závislé ve vězeňském prostředí. Vybrala jsem neziskové organizace, u kterých jsem popsala jejich programy, které jsou zaměřeny na závislé klienty ve vězeních a v konfliktu se zákonem. V průběhu psaní jsem zjistila, že drogy ve věznicích existují a ovlivňují šíření infekce a viru HIV. Údaje o počtech drog a drogově závislých jsou mnohem vyšší než uvádí statistiky. Věznice proto zavádějí specializovaná oddělení, která jsou zaměřena na osoby ovlivněné drogou – toxikomany nebo vězněné s poruchou osobnosti a chování vzniklou užíváním drog. Dále jsou zřizovány bezdrogové zóny a vězeňské poradny. Pro závislé uživatele s motivací přestat s užíváním je zajištěna substituční léčba. Věznice dosud neschvalují harm reduction. Tudíž se

v České republice tato služba ve věznicích neposkytuje, navzdory pozitivním výsledkům, které přinesla v západní Evropě. V současné době probíhají ve věznicích různé semináře a besedy i další vzdělávání pracovníků v oblasti drogové problematiky, dá se tudíž předpokládat, že do budoucna bude růst počet kvalitnějších projektů a opatření i spolupráce věznic s dalšími organizacemi. Vzhledem k těmto zjištěným faktům si myslím, že jsem svůj cíl splnila.

Práce s drogově závislými osobami ve věznicích je široké téma, které zahrnuje vzdělávání zaměstnanců, programy zacházení pro jednotlivé odsouzené, různé aktivity a terapie. Z důvodu kvalitnější práce jsem se však zaměřila pouze na základní služby, které jsou odsouzeným poskytovány. Do budoucna by však stálo za úvahu srovnat poskytované služby, které se zaměřují na tuto problematiku, v České republice a v Evropské Unii.

Bibliografický seznam

Prameny

SÝKOROVÁ, Helena. *Prameny k dějinám vězeňství*. 1 vyd. Praha : Státní ústřední archiv, 1994. 80 s. ISBN neuvedeno.

Zákon Parlamentu České republiky ze dne 14. července 2000 č. 257/2000 Sb., o *Probační a mediační službě* [online]. Dostupné na World Wide Web:<<https://www.pmscr.cz/zakladni-dokumenty/zakon-o-probacni-a-mediacni-sluzbe> [cit.2010-03-06].

Zákon Parlamentu České republiky ze dne 1. ledna 1993 č. 555/1992 Sb., o *vězeňské službě a justiční strážci ČR* [online]. Dostupné na World Wide Web:<<http://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/2874/2874> [cit.2010-04-05].

Zákon Parlamentu České republiky ze dne 30. června 1999 č. 169/1999 Sb., o *výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů* [online]. Dostupné na Internetu:<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1999/sb058-99.pdf> [cit.2010-03-05].

Občanské sdružení Podané ruce. *Interní materiály*.

Seznam literatury

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana – terciální prevence, její možnosti a limity*. 1. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. 312 s. ISBN 80-7178-803-1.

KALINA, Kamil. *Drogy a drogové závislosti 2*. 1. vyd. Úřad vlády České republiky, 2003. 320 s. ISBN 80-86734-05-6.

KOLEKTIV AUTORŮ SDRUŽENÍ SANANIM. *Drogy : otázky a odpovědi : příručka pro rodinné příslušníky a pomáhající profese*. 1. vyd. Praha : Portál, 2007. 200 s. ISBN 978-80-7367-223-2.

KRAUS, Blahoslav a HRONCOVÁ Jolana. *Sociální patologie*. 1. vyd. Hradec Králové : Gaudeamus, 2007. 325 s. ISBN 978-80-7041-896-3.

MAŘÁDEK, Vladimír. *Vězeňství*. 1. vyd. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005. 203 s. ISBN 80-7368-002-5.

MIOVSKÝ, Michal. *Konopí a konopné drogy. Adiktologické kompendium*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. 544 s. ISBN 978-80-247-0865-2.

MÜHLPACHER, Pavel. *Sociální patologie*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2001. 104 s. ISBN 80-210-2511-5.

NEDOROST, Libor. *Vězeňství a správa vězeňství ČR*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1995. 184 s. ISBN 80-210-1114-9.

Poziční dokument o drogách, věznicích a harm reduction. 1. vyd. Úřad vlády České republiky, 2006. 50 s. ISBN 80-86734-76-5.

SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. 1. vyd. Liberec : Technická univerzita v Liberci. Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky, 2007. 80 s. ISBN 978-80-7372-287-6.

Periodika

Autor neveden. Strategie harm reduction ve vězení. *Zaostřeno na drogy*. 2006, 4. S. 4-5.

BOLEHLOVSKÝ, Jiří. Extáze. *Mimořádné číslo bulletinu NPC – Extáze*. S. 2-10.

HLUŠKO, Oldřich. Přínos substituční terapie subutexem v ČR a její úskalí. *Bulletin národní protidrogové centrály*. 2006, 3. S. 32-35.

ZÁBRANSKÝ, Tomáš. Role substituce v oblasti léčby závislosti na drogách. *Zaostřeno na drogy*. 2003, 2. S. 1-4.

Seznam internetových odkazů

A.N.O. – Asociace nestátních organizací [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.asociace.org/historie.html>> [cit. 2010-04-02].

BOROVANSKÁ, Michaela. Aktuální problémy českého vězeňství [online]. Dostupné na World Wide Web: <http://is.muni.cz/th/64808/pravf_b/Aktualni_problemy_ceskeho_vezenstvi.pdf> [cit. 2010-02-02].

Centrum drogových služeb ve vězení – Cílová skupina [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.os-semiramis.cz/cdsv-delame.html>> [cit. 2010-04-07].

Centrum drogových služeb ve vězení – Co děláme [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.os-semiramis.cz/cdsv-delame.html>> [cit. 2010-04-07].

Centrum drogových služeb ve vězeních – Provoz centra [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.os-semiramis.cz/cdsv-provoz.html>> [cit. 2010-04-07].

Centrum pro osoby v konfliktu se zákonem (COKUZ) – Co nabízíme [online]. Dostupné na World Wide Web: <[http://www.sananim.cz/zarizeni-21-centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonem-\(cokuz\)/co-nabizime.html](http://www.sananim.cz/zarizeni-21-centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonem-(cokuz)/co-nabizime.html)> [cit. 2010-04-01].

Centrum pro osoby v konfliktu se zákonem (COKUZ) – Naše cíle [online]. Dostupné na World Wide Web: <[http://www.sananim.cz/zarizeni-21-centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonem-\(COKUZ\)/komu-je-cokuz-urcen.html](http://www.sananim.cz/zarizeni-21-centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonem-(COKUZ)/komu-je-cokuz-urcen.html)> [cit. 2010-04-02].

Centrum protidrogové prevence a terapie, o.p.s. Plzeň [online]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.wezeni.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=75&Itemid=76> [cit. 2010-04-10].

Cíle společnosti [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.cppt.cz/cz/uvod-onas.asp>> [cit. 2010-04-02].

Co je program Šance 06 [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.w11.cz/owhite.html>> [cit. 2010-04-02].

Drogové služby ve vězení [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.laxus.cz/index.php?page=drogove-sluzby-ve-vezeni> [cit. 2010-04-02].

Drogové služby ve vězení a následná péče [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.podaneruce.cz/cz/programy/drogove-sluzby-ve-vezeni/projekt-drogove-sluzby-ve-vezeni.html> [cit. 2010-04-02].

Historie [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.asociace.org/pravni-poradna-zakladni-informace.html> [cit. 2010-04-02].

Historie [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.cppt.cz/cz/uvod-hist.asp> [cit. 2010-04-02].

Historie občanského sdružení Sananim [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.sananim.cz/sananim/historie.html> [cit. 2010-04-06].

Historie organizace [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.laxus.cz/index.php?page=zakladni-udaje> [cit. 2010-04-02].

Historie sdružení [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.podaneruce.cz/cz/sdruzeni/historie-sdruzeni.html> [cit. 2010-04-10].

JUŘIČKOVÁ, Veronika. *Reedukace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody* [online]. Dostupné na World Wide Web: <http://is.muni.cz/th/55708/pedf_m/Diplomka_Jurickova.pdf [cit. 2010-02-05].

Kde nás najdete [online]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.wezeni.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=73&temid=80 [cit. 2010-04-05].

Kdo jsme [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.laxus.cz/index.php?page=> [cit. 2010-04-06].

MAREŠOVÁ, Alena, NEČADA, Václav, SLUKOVÁ, Květa, SOCHŮREK, Jan a ZEMAN, Petr. *Drogy a česká vězeňská populace v kontextu drogové scény a trestněprávní legislativy* [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/294.pdf> [cit. 2010-03-15].

Naše zařízení [online]. Dostupné na World Wide Web: <[http://www.sananim.cz/zarizeni-21-centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonem-\(COKUZ\)/komu-je-cokuz-urcen.html/](http://www.sananim.cz/zarizeni-21-centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonem-(COKUZ)/komu-je-cokuz-urcen.html/) [cit. 2010-04-05].

Okruh osob, pro které je služba určena [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.cppt.cz/cz/veznice.asp> [cit. 2010-04-02].

Organizační struktura sdružení Podané ruce, o.s. [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.podaneruce.cz/cz/sdruzeni/organizacni-struktura.html> [cit. 2010-04-12].

Poslání [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.cppt.cz/cz/veznice.asp> [cit. 2010-04-02].

Poslání společnosti [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.cppt.cz/cz/uvod-onas.asp> [cit. 2010-04-02].

Práce s klienty v konfliktu se zákonem, Olomouc [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.podaneruce.cz/cz/programy/drogove-sluzby-ve-vezeni/sluzby-olomouc.html> [cit. 2010-04-11].

Prezentace Sananim [online]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.praha.eu/public/a9/84/bc/696794_SANANIM.ppt [cit. 2010-04-02].

Programové prohlášení občanského sdružení Semiramis [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.os-semiramis.cz/oss-delame.html> [cit. 2010-04-02].

Sdružení Podané ruce, o.s. [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.podaneruce.cz/cz/> [cit. 2010-04-11].

Základní informace [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.asociace.org/pravni-poradna-zakladni-informace.html> [cit. 2010-04-02].

Základní informace o sdružení [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.w11.cz/white.html> [cit. 2010-04-02].